



Diak

Eeva-Maria Kanerva
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK) - Diakoni
Opinnäytetyö, 2018

SEKSUAALISUUS KRISTILLISTEN ARVOJEN VALOSSA

**Työkirja oman seksuaalisuuden ja kristillisen
arvomaailman dialogiin**

TIIVISTELMÄ

Eeva-Maria Kanerva

Seksuaalisuus kristillisten arvojen varassa. Työkirja oman seksuaalisuuden ja kristillisen arvomaailman dialogiin.

50 sivua, 2 liitettä

Syyskuu 2018

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma, diakonian suuntautumisvaihtoehto

Sosionomi (AMK)-diakoni

Yhteiskunnassa ja kulttuurissa yhä laajenevan seksuaalisen vapautumisen myötä kirkko on joutunut historiallisen painolastinsa, tuomitsevan raamatuntulkinnan sekä Lutherin teologian myötä haastavaan tilanteeseen, jossa kirkolla ei ole tarjota normatiivista seksuaaliteologiaa yksilön seksuaalieettisten arvojen muodostamisen tueksi.

Opinnäytetyön tavoite on tutkia seksuaalisuutta ja kirkon keskeistä opetusta seksuaalisuudesta dialogin näkökulmasta ja kehittää seksuaalisuuden työkirja oman hengellisen vakaumuksen ja seksuaalisuuden dialogin työvälineeksi. Opinnäytetyö on toteutettu kirkon kasvatuksen ja perheasioiden yksikön asiantuntijan ohjauksessa ja työkirja on tarkoitettu yksilöille, pariskunnille tai pienryhmiin. Kirkon työntekijät voivat käyttää kirjaa työvälineenä omassa työssään. Työkirjan tavoitteena ei ole antaa valmiita vastauksia vaan toimia rohkaisijana kirjankäyttäjän omaan dialogiin.

Tutkimusaineistona käytettiin yleistä seksologiaa ja kirkon seksuaaliteologiaa käsittelevää kirjallisuutta, Raamattua, lehtiartikkeleita sekä nettimateriaalia. Työkirjan teemoina ovat seksuaalisuus, sukupuoliuus ja seksuaalinen suuntautuminen, seksuaalisuhteet, seksuaaliset tarpeet, seksuaalisuuden rajat ja oikeudet, seksi, seksuaaliset mieltymykset, seksuaalisuuden myyttejä ja tabuja sekä seksuaalisuus voimavarana. Teemojen käsittelyn apuna ovat työkirjassa johdantotekstit, asiantuntijoiden kirjoittamat näkökulmat, teemaan liittyvät kysymykset ja tehtävät. Hengellistä pohdintaa tuetaan raamatunkohdilla ja rukouksilla.

Työkirja testattiin vapaaehtoisten nuorten aikuisten ja aikuisten pienryhmällä (13 henkilöä) ja kaikilta kerättiin palaute. Testiryhmän kanssa työkirjan todettiin toimivan tarkoituksenmukaisesti mahdollistajana mutta ei vastauksia antavana oppaana. Työkirja auttoi käsittelemään oman hengellisen vakaumuksen ja seksuaalisuuden suhdetta ja vahvisti dialogia.

Liite 1: Seksuaalisuuden työkirja oman seksuaalisuuden ja kristillisen arvomaailman dialogiin

Liite 2: Palautelomake

Asiasanat: dialogi, kristilliset arvot, seksi, seksuaalinen suuntautuminen, seksuaalisuhteet, seksuaalisuus, sukupuoliuus, työkirja

ABSTRACT

Kanerva, Eeva-Maria

Sexuality on the basis of Christian values - a workbook on the dialogue of one's sexuality and Christian values.

50 pages, 2 attachments.

September 2018

Diaconia University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work

Bachelor of Social Services (AMK)-Diacon

Due to the ever growing sexual liberation of society and culture, the historical judgemental interpretation of the Bible, and Luther's theology, the Church has found itself in a challenging position where it is unable to offer normative sexual theology to support the formation of an individual's sexual values.

The aim of the thesis is to explore sexuality and the main teachings of the Church from the viewpoint of a dialogue and to form the workbook of sexuality into a tool of creating dialogue between spiritual belief and sexuality. The thesis has been composed under the instruction of a professional of Education and Family Affairs of the Evangelical Lutheran Church of Finland and the workbook is aimed at individuals, couples or small groups. Church staff members can use the book as a tool in their work. The aim of the book is not to offer prefabricated answers, but to function as encouragement to the reader's dialogue.

The data used was literature on the topics of general sexology and the sexual theology of the Church, the Bible, newspaper articles and internet material. The themes of the workbook are sexuality and sexual orientation, sexual relations, sexual needs, the limits and rights of sexuality, sex, sexual preferences, the myths and taboos of sexuality, and sexuality as a force of empowerment. To aid the reader in processing the themes, the book includes forewords, viewpoints written by experts, and questions and exercises relating to the topic. Spiritual reflection is supported by Bible verses and prayers.

The book was tested on a group of volunteers (13 people) consisting of young adults and adults. Feedback was collected from every group member. The workbook was established with the test group that the book functioned as an enabler but did not give the readers prefabricated answers. The book aided the participants in processing the relation between one's spiritual beliefs and sexuality and reinforced the dialogue.

Attachment 1: The workbook on the dialogue of one's sexuality and Christian values

Attachment 2: Feedback form

Key words: dialogue, Christian values, sex, sexual orientation, sexual relations, sexuality, workbook

SISÄLLYS

JOHDANTO	4
1 DIALOGI.....	6
1.1 Dialogin perusteet	6
1.2 Kirkon ja yhteiskunnan dialogi seksuaalisuudesta	9
2 KESKEISET SEKSUAALISUUDEN KÄSITTEET	13
2.1 Seksuaalisuus	13
2.2 Sukupuolisuus ja seksuaalinen suuntautuminen	15
2.3 Seksuaalisuhteet.....	16
3 KIRKON SEKSUAALIEETTINEN ARVOPOHJA.....	18
3.1 Raamatun seksuaaliteologia.....	19
3.2 Lutherin seksuaaliteologia	21
3.3 Piispojen kannanotot.....	23
4 KIRKKO SEKSUAALISUUDEN TUKENA	25
5 TYÖKIRJAN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET	28
6 TYÖKIRJAN RAKENNE	31
6.1 Teemojen valinnat ja tavoitteet.....	31
6.2 Työkirjan muu sisältö	32
6.3 Tekninen toteutus.....	33
7 TYÖKIRJAN KOKOAMISPROSESSI	34
7.1 Idea.....	34
7.2 Suunnitelma	35
7.3 Toteutus	35
8 ARVIOINTI.....	37
8.1 Merkityksellisyys, luotettavuus ja eettisyys	37
8.2 Palaute.....	40
8.3 Ammatillinen kehitys ja kehitysehdotukset.....	45
9 POHDINTA	47
LÄHTEET.....	50
LIITE 1. Seksuaalisuuden työkirja oman seksuaalisuuden ja kristillisen arvomaailman dialogiin	53
LIITE 2. Palautelomake	53

JOHDANTO

Kehittämispainotteisen opinnäytetyöni tavoite on tutkia kirkon ja yhteiskunnan välistä dialogia seksuaalisuudesta sekä kristinuskon seksuaalieettistä arvopohjaa, ja kehittää niiden pohjalta työväline, seksuaalisuuden työkirja, jonka avulla voidaan luoda konkreettinen dialogi oman seksuaalisuuden ja kristillisen arvomaailman välille.

Seksuaalisuuden työkirja on suunnattu nuorille aikuisille ja aikuisille, joilla on kristillinen vakaumus tai mielenkiinto tutkia seksuaalisuutta kristillisessä viitekehyksessä, sekä kirkon työntekijöille, jotka tarvitsevat työssään työvälinettä seksuaalisuuden käsittelylle yksilöiden, parien tai pienryhmien kanssa.

Kirkon seksuaaliteologia on hyvin rikkonainen ja epäselvä, jos sitä edes on. Seksuaalisuudesta annettu opetus kirkon sisällä vaikuttaa riippuvan siitä, minkä herätysliikkeen vaikutus on työntekijän taustalla ja millaisen raamatuntulkinnan hän on omaksunut. Syyt selkeän seksuaaliteologian puutteeseen löytyvät mm. kirkon historiasta seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä, Raamatun moninaisesta tulkinnasta kirkon sisällä ja jopa piispojen täysin toisistaan eriävistä mielipiteistä. ”Kun kirkon historiassa erimielisyys on toistuvasti ajanut kristittyjä kauas toisistaan niin nykypäivän kirkossa avoin ja kunnioittava keskustelu seksuaalisuudesta ja avioliitosta on välttämätöntä, jos kirkon sisälle ei haluta muodostuvan vihollisleirejä” (Anttonen & Pruuki 2016, 4). Ihmisen kristillisen vakaumuksen ja seksuaalisuuden suhde vaatii uudenlaista dialogia, jotta ihminen voi elää täysipainoista, seksuaalisen ihmisen elämää Jumalan yhteydessä.

Opinnäytetyössäni tutkin dialogin perustaa ja sitä, millaista se on ollut historiassa luterilaisen kirkon ja yhteiskunnan välillä ja mihin oikein ymmärretty dialogi voi johtaa. Kirkon seksuaalieettisten arvojen pohjana teen kirjallisuuskatsauksen Raamatun seksuaaliopetukseen, Lutherin seksuaalisuuteen liittyvään teologiaan sekä piispojen puheenvuoroihin seksuaalisuudesta, jotka edustavat virallisia linjauksia luterilaisessa kirkossa. Seksuaalisuutta tutkiessani pohjana on yleiseen seksologiaan liittyvää kirjallisuutta sekä THL:n ja Väestöliiton nettisivut. Rajaukset kristillisessä kirjallisuudessa on tehty pyrkien käyttämään kirkon virallisia näkökulmia tarjoavaa

kirjallisuutta ilman sidonnaisuutta tiettyyn hengelliseen tulkintaan. Seksologian kirjallisuus on rajattu seksuaalineuvojan näkökulmasta keskeisiin yleisteoksiin.

Opinnäytetyöni osana tekemääni seksuaalisuuden työkirjaan olen valinnut teemoiksi seksuaalisuuden, sukupuolisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen, seksuaalisuhteet, seksuaaliset tarpeet, seksuaalisuuden rajat ja oikeudet, seksin, seksuaaliset mieltymykset, seksuaalisuuden myytit ja tabut sekä seksuaalisuuden voimavarana. Nämä teemat valikoituivat opinnäytetyön prosessissa keskeisiksi aiheiksi.

Opinnäytetyöni työelämäkumppanina on toiminut Kirkkohallituksen kasvatuksen ja perheasioiden asiantuntija Minna Tuominen, joka näkee seksuaalisuuden työkirjalle tilausta kirkon kentällä, koska vastaavaa työvälinettä ei ole aiemmin tehty.

1 DIALOGI

Yhteiskuntaa koskevassa uudessa avioliittolaissa hyväksytään samaa sukupuolta olevien avioliitto mutta kirkossa siihen ei ole taivuttu. Tämän vuoksi yhteiskunnan ja kirkon tulisi löytää uusi tapa, jolla keskustella avioliitosta, perheestä ja seksuaalisuudesta ilman, että erilaiset näkemykset loukkaavat tai aiheuttavat haavoja kummankaan näkemyksen edustajille. (Sakasti. Uudistukset ja hankkeet. Keskustelu kirkossa avioliitosta, perheestä ja seksuaalisuudesta.) Tällaisen keskustelutavan löytäminen vaatii uudenlaista ajattelua ja rohkeutta kohdata toinen osapuoli avoimesti. Tähän tarpeeseen kirkkohallitus vastasi kokoamalla ”Armo ja yhteys” -materiaalin, jonka keskiössä on ajatus ”kunnioittavasta keskustelusta” eli dialogisesta keskustelutavasta, jolla keskustelutavasta kehitettäisiin kirkossa (Ev.lut.kirkko. Uudistukset ja hankkeet. Keskustelu kirkossa avioliitosta, perheestä ja seksuaalisuudesta). Materiaali on koottu Skotlannin Episkopaalikirkon ja Englannin anglikaanikirkon kokemuksista nousevien tekstien pohjalta (Anttonen & Pruuki 2016, 3).

Opinnäytetyön tuotteen, Seksuaalisuuden työkirjan, lähestymistapa teemoihin on kunnioittava keskustelu, dialoginen keskustelutapa. Työkirjassa esitellään yhteiskunnan seksuaalisuuteen liittyviä normeja, kulttuuria ja tutkimustietoa sekä kirkon seksuaalisuuteen liittyviä oppeja ja arvoja ilman, että kumpaakaan esitetään ainoana totuutena, mikä on dialogisuuden yksi keskeisin näkökulma. Työkirja pyrkii synnyttämään kirjan käyttäjälle oman sisäisen dialogin suhteessa käsiteltäviin teemoihin kirkon ja yhteiskunnan tarjoamien näkökulmien kautta. Tarkoituksena on tarjota kirjan käyttäjälle mahdollisuus etsiä totuutta kirjan kanssa niin, että myös dialogi suhteessa Jumalaan saa rakentua työkirjan avulla. Työkirjassa huomioidaan myös dialogisen keskustelutavan eettiset näkökohdat, jotka esitellään tässä luvussa myöhemmin.

1.1 Dialogin perusteet

Dialogi on enemmän kuin pelkkä keskustelu. Jotta dialogista keskustelutapaa voi ymmärtää paremmin, on syytä määritellä tarkemmin, mikä on dialogi, mistä se on

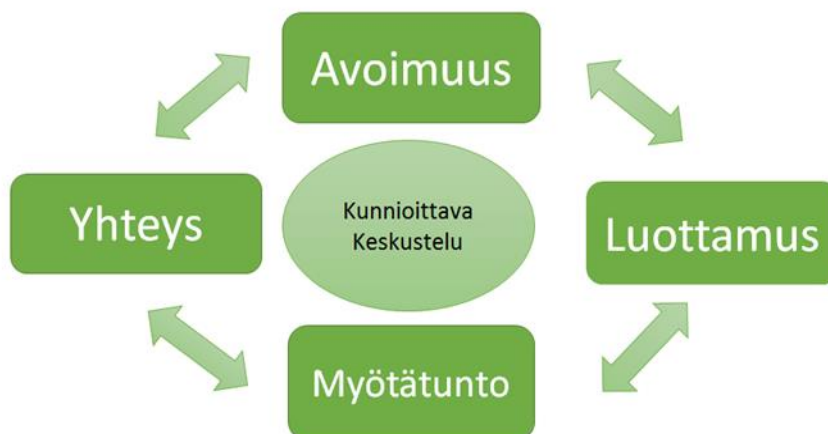
syntynyt ja mihin sillä pyritään. Filosofisen praktiikan piirissä kuvataan keskustelua matkana, jossa tutkitaan omia ajatuksia syvemmin ja tutustutaan toiseen ja annetaan keskustelun johtaa keskustelijoita parempaan (Houni & Salovaara 2014, 138).

”Syvällistä ymmärrystä edistävät keskustelut nousevat esiin tavanomaisuudesta poikkeavina erityisinä kohtaamisina. Tällöin ihmisten välillä tapahtuu jotain merkittävää mutta usein vaikeasti hahmotettavaa. Osaa tällaisista kohtaamisista voi nimittää dialogisiksi keskusteluiksi”. (Alhanen 2016, 32.) Keskustelijat eivät välttämättä osaa siis edes määritellä keskusteluaan dialogiksi. Dialogia ei yleensä voi ennakoita, se kehittyy tilanteen mukaan keskustelun syvetessä ja keskustelijoiden saadessa kokemuksen omien ajatusten tai näkemysten muuttumisesta lähes huomaamatta. Tähän vaaditaan se, että keskustelu herättää molempien osapuolten kiinnostuksen ja niihin liittyvät tunteet aktivoituvat sekä sen, että niiden välille syntyy avoin vuorovaikutus. (Alhanen 2016, 33.)

Dialogin historia ulottuu kauas antiikin kreikan kirjallisuuteen ja filosofiaan, joista on löydetty ensimmäisiä kuvauksia dialogista. Antiikin kreikan politiikka-aiheisia keskusteluita käytiin julkisesti, koska keskusteluun saatiin siten useampia ja monipuolisempia näkemyksiä eikä ollut pelkoa, että päätöksetkään olisivat olleet yksipuolisia. Näkökulmien moninaisuus ja avoin keskustelu vaikutti sen, että päätöksiin oltiin tyytyväisiä ja ne kestivät kritiikin. Filosofin Sokrates oli innokas keskustelujen virittäjä. Hän uskalsi haastaa kilpailevat näkökannat ja kyseenalaistaa vakiintuneet käsitykset ja sai siten aikaan muutoksia mielipiteissä. Hänen oppilaansa Platon loi Sokrateen menettelytavoista kirjallisen dialogimuodon ja käsiteanalyysin, joiden avulla pystyttiin tutkimaan keskeisiä merkityksiä ihmisten välisessä keskustelussa ja tavoissa toimia. (Alhanen 2016, 32–33.)

Platonin teoksista löytyvät dialogisen keskustelun eettiset lähtökohdat ovat yhä ajankohtaisia. Platon korosti keskustelijoiden tasa-arvoista asemaa, keskinäistä kunnioitusta keskustelussa sekä avointa, rehellistä ja vapaata puhetta. (Alhanen 2016, 35–38.) Nämä samankaltaiset eettiset lähtökohdat löytyvät myös kirkkohallituksen esittämästä kunnioittava keskustelu -mallista. Kunnioittavan keskustelun lähtökohdat on määritelty termein avoin vuorovaikutus, molemminpuolinen myötätunto, luottamus ja yhteys (Pruuki 2018, 212).

Kuva 1. Kunnioittavan keskustelun malli (Ev.lut.kirkko. Uudistukset ja hankkeet. Kunnioittava keskustelu).



Dialogin yksi tärkein päämäärä on käsitellä keskustelijoiden asioille antamia merkityksiä ja ymmärtää asiat, jotka ovat vaikuttaneet merkitysten syntyyn ilman, että etsitään yhtä oikeaa vastausta. Tärkeää on ymmärtää merkitysten taustalla vaikuttavat kokemukset ja niiden vaikutus. Kokemuksia jakamalla syntyy luottamus, joka taas on yhteistoiminnan perusta. (Alhanen 2016, 42–44.) Myös sokraattisessa dialogissa keskustelu rakennetaan keskustelijoiden omien kokemusten jakamisen varaan eikä tärkeää ole esimerkiksi oppineisuuden osoittaminen (Houni & Salovaara 2014, 141). Dialogissa tärkeää ei ole myöskään yksimielisyyden löytäminen vaan se, että keskustelijat ymmärtävät toistensa näkökulmia (Alhanen 2016, 42–44) ja pyrkivät kohti ratkaisuja yhteistyöllä niin, ettei kukaan jyrää mielipiteillään tai väheksy muiden näkemyksiä (Houni & Salovaara 2014, 145–146).

Dialogin onnistuessa molemmat osapuolet ottavat toisensa huomioon tasaveroisella tavalla, avoimesti ja rehellisesti keskustellen ja pyrkien ymmärtämään toisen näkemyksiä. Molemmat puhuvat ja kuuntelevat kunnioittavilla tavoilla, jotka motivoivat ymmärryksen syntymiseen vaikka mielipiteet poikkeaisivatkin radikaalilla tavalla toisistaan. Onnistuneessa dialogissa on tilaa erilaisuudelle, yksilöllisyydelle, levolliselle ilmapiirille, turvallisuudelle ja yhteisöllisyys vahvistuu. (Anttonen & Pruuki 2016, 8.) Onnistuneessa dialogissa lopputuloksena keskustelijat ryhtyvät

tarkistamaan omia arviointejaan ja päättelyitään ja jopa korjaamaan näkemyksiään. (Houni & Salovaara 2014, 145–146).

1.2 Kirkon ja yhteiskunnan dialogi seksuaalisuudesta

Seksuaalisuus on yksi kirkon kovimpia haasteita 2000-luvulla, koska kirkon seksuaaliopetusta arvostellaan vanhanaikaiseksi ja sen on nähty jopa rikkovan ihmisoikeuksia (Ratinen 2015, 13). Ongelmallista on se, että Raamattua ja teologian historiaa tulkitaan monin eri tavoin ja siksi myös kirkon kannanotot ja julkilausumat elävät koko ajan (Vikström 2016, 9–97). Kirkon nykyistä linjaa suhteessa seksuaalikäyttäytymykseen onkin vaikea määrittellä selkeästi, koska kirkolla ei ole vastauksia kaikkiin seksuaalisuuteen liittyviin kysymyksiin (Salomäki 2006, 304–305). Suomen Kuvalehden Rajalla -blogissa dosentti ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon piispainkokouksen pääsihteeri Jyri Komulainen kysyy, miten seksistä tuli kirkon osaamisaluetta. Hänen mielestään Raamatun teksteistä ei voi muodostaa seksuaalietiikan ohjekirjaa eikä seksuaalikasvatus, seksuaalivalistus tai seksuaalinormien määrittäminen kuuluisi kirkolle (Suomen Kuvalehti. Rajalla. Miten seksistä tuli kirkon osaamisaluetta?).

Myös yhteiskunnan ja kirkon välisellä dialogilla seksuaalisuudesta on haasteensa. Yksi niistä on epäselvyys siitä, kuka voi puhua kirkon äänellä. Kun satunnainen kirkon työntekijä esittää mielipiteitään julkisuudessa, on vaara, että se tulkitaan kirkon viralliseksi kannanotoksi. Jotta dialogi voisi onnistua, pitäisi kaikkiin julkilausumiin ja asiakirjoihin merkitä, onko kyseinen asia virallinen kannanotto vai keskustelun avaus ja mitkä ovat taustalähteet tai taustalla vaikuttavat kirkolliset elimet. (Vikström 2016, 11.)

Toinen haaste ”onkin löytää lähestymistapa, jolla uskonnollinen perinne ja nykyajan todellisuus saadaan hedelmälliseen vuorovaikutukseen toistensa kanssa” (Pruuki 2018, 72). Kristillinen kirkko on läpi historian pitänyt valtaa seksuaalisuuteen liittyvien normien, ihanteiden ja moraalien määrittelyssä. Nämä jäljet näkyvät yhä nyky-yhteiskunnassa tapoina ja tulkintoina (Ratinen 2015, 10–12). Nykyajan todellisuus verrattuna uskonnolliseen perinteeseen on hyvin erilainen jo pelkästään seksuaalisuudesta saadun tiedon osalta. Kun seksuaalisuudesta keskustellaan kirkossa,

osalla keskustelijoista on kyky käsitellä asioita vain Raamatun ja teologisen perinteen näkökulmasta, jolloin seksuaalietiikallekin halutaan hakea vakiomääritelmiä, jotka kertovat Jumalan muuttumattomasta tahdosta. (Vikström 2018, 72.)

Varhaista historiaa tutkiessa voidaan huomata ensimmäisten kristillisten ajattelijoiden nähneen seksuaalisen nautinnon kielteisessä valossa, koska seksi kuului vain avioliittoon lisääntymistarkoituksessa. Myös homoseksuaalisuutta ja naisen seksuaalista nautintoa leimasi kielteisyys. (Ratinen 2015, 10–12.) Kirjallisuudessa ennen 1800-lukua on seksuaalisuutta käsitelty lähinnä uskontoon ja lakiin liittyvissä teksteissä, joissa varoiteltiin lähinnä huoruudesta, irstailusta ja sukurutsasta (Kontula 2008, 20).

Suomen ensimmäiseksi julkiseksi kristinuskon ja seksuaalisuuden väliseksi keskusteluksi voisi kutsua pohjoismaiden naisaktivistien julkista keskustelua 1800-luvulla neitsyydestä. Sitä vaadittiin avioliitossa naisilta mutta ei miehiltä. (Ahola, Antikainen & Salmesvuori 2006, 8.) Keskustelun myötä alettiin ajaa yhteiskunnallista tasa-arvoa seksuaalisuuden suhteen, mutta siitä pääsivät nauttimaan lähinnä ylemmät yhteiskuntaluokat. Kirkko toimi edelleen moraalinvartijana ja perinteiset sukupuoliroolit istuivat lujassa, vaikkakin 1869 kirkkolaki poisti häpeärangaistukset ja julkiripit, jotta niitä ei voinut enää käyttää vaikutuskeinoina. (Vikström 2016, 91.)

Sotien jälkeisinä vuosina kirkon ja yhteiskunnan dialogi seksuaalisuudesta oli hedelmällistä. Sotien jälkeen isojen yhteiskunnallisten myllerrysten keskellä myös suhde seksuaalisuuteen muuttui ja keskustelu vapautui. Seksuaalisuudesta alettiin keskustella persoonasta ja identiteetistä käsin eikä sitä enää nähty vain moraalisesti vaarallisena viettinä. Tähän näkemykseen vaikutti psykologian ja psykoanalyysin avautuminen ihmisille ja niistä syntynyt populääripsykologinen elämäntapakirjallisuus. (Vikström 2016, 92.) Myös kirkon perheneuvontatyön alkoi vuonna 1944 sodan jälkeisellä avioliittoneuvonnalla avioerojen kasvaessa. Julkinen kirjoittelu ja kirjallisuus lisääntyi ja yhteistyö kirkon ja yhteiskunnan välillä kasvoi, koska avioliitto nähtiin yhteisenä asiana ja vanhoilla työtavoilla ei pystytty enää vastaamaan ihmisten tarpeisiin. (Tampereen hiippakunta. Kirkon perheneuvonta 70 vuotta: Sota kaipasi yhtä miestä.)

Papit olivat olleet Suomessa 1960-luvulle asti tärkein ammattiryhmä, jolta oli pyydetty julkisia kannanottoja ja kommentteja seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa (Kontula 2008, 14). 1900-luvun jälkipuoliskolla tapahtui seksuaalinen vallankumous, jonka sisällä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen murros aiheutti mm. ehkäisyvälineiden leviämisen, tutkimustiedon lisääntymisen ja yhä vapautuneemman suhtautumisen seksuaalisuuteen (Ratinen 2015, 12). Niiden myötä alkoi uusi suunta julkisessa seksuaalikeskustelussa ja asiantuntijoiksi alettiin hyväksyä kirkon ulkopuolelta muita ammattilaisia (Kontula 2008, 14). Kirkon asema seksuaalisuuden sääntöjen sanelijana lientyi ja siitä tuli vain yksi taho muiden seksuaalisuutta määrittelevien tahojen, kuten tieteellisen tutkimuksen, erilaisten seksuaalioppaiden ja populaarikulttuurin joukossa. Seksuaalisuuden toteuttamista alkoi ohjata enemmän yksilölliset ihanteet. (Ratinen, 2015, 12.)

Yksi merkkipaalu kirkon ja yhteiskunnan seksuaalikeskusteluiden avaajana oli julkisuuteen päätynyt keskustelu Otavan 1964 julkaisemasta Hannu Salaman kirjasta Juhannustanssit. Siinä kuvattiin lomalaisjoukon juhannusyötä, johon liittyi uskonto ja seksi. Kirjassa kuvataan pilasaarna, jossa Jeesus toteuttaa ryhmäseksiä Simon Pietarin ja huoran kanssa. Arkkipiispa Martti Simojoki kritisoi ja paheksui kirjaa juhlapuheessaan, joka uutisoitiin laajasti. Jopa 19 kansanedustajaa teki asiasta välikysymyksen, ja Salama joutui oikeuden eteen vastaamaan jumalanpilkkasyytteesen. Tästä alkanut kirkkokritiikki ja seksikeskustelu johti laajaan keskusteluun muissakin pohjoismaissa sukupuolirooleista, tasa-arvosta, avioliitto- ja sukupuolivalistuksesta. Keskustelujen myötä kuusi vuotta myöhemmin, 1966, julkaistiin ensimmäinen kuuden piispan yhteinen seksuaalieettinen kannanotto Ajankohtainen asia. Kirja ei saanut keskustelua loppumaan, vaan se sai osakseen suurta kritiikkiä mm. ylimalkaisuudesta ja tutkimustiedon puutteesta. (Ahola 2006, 253–258.)

Muita suuria keskusteluja herättäneitä teemoja viime vuosikymmeniltä ovat olleet eronneiden uudelleen vihkiminen (Ratinen 2015, 19) ja homoseksuaalisuus, johon liittyvän Yleisradion Ajankohtaisen kakkosen Homoilta-keskusteluohjelman jälkeen noin 40 000 ihmistä erosi kirkosta vajaassa kolmessa viikossa (Ratinen 2015, 13) sekä 1986 hyväksytty naispappeus.

Kirkollinen keskustelu rakentuu parhaimmillaan Raamatun ja kirkon toimintatapojen tulkinnasta ja yhteiskunnan muutosten huomioimisesta (Ratinen 2015, 19). Vuonna 1984 julkaistu toinen piispojen kannanotto, Kasvamaan yhdessä, tukeutui Ajankohtaisen asian tavoin perinteiseen seksuaalietiikkaan, jossa esim. homoseksuaalisuus nähdään kielteisessä valossa (Salomäki 2006, 303–304). Viimeisin piispojen kannanotto Rakkauden lahja (2008), korostaa seksuaalisuutta ja siihen liittyviä hyviä asioita Jumalan lahjana (Paarma J., Huotari V., Salmi S., Peura S., Huovinen E., Pihkala J., Heikka M., Björkstrand G. 2008, 7). Yhteiskunnan näkökannalta seksuaalisuuden ymmärtämiseen ja seksuaalieettiseen pohdintaan vaikuttaa eniten ajankohtainen saatavilla oleva oikeana pidetty tieto. Se määrittelee pääsääntöisesti oikean, hyvän ja luonnollisen suhteessa seksuaalisuuteen. (Vikström 2016, 96–97.)

Seksuaalisuutta koskevalle tiedolle jäi historian myötä erityisasema verrattuna muuhun tieteeseen, mikä näkyy yhä esim. eduskunnassa. Yleensä lainsäädäntötyössä hallituspuolueiden jäsenten tulee sitoutua hallituksen näkökantaan, mutta seksuaaliskysymyksissä saa äänestää yhä omantunnon mukaan. (Kontula 2008, 14.) Kirkon ja yhteiskunnan keskustelu seksuaalisuudesta on viime vuosina painottunut erityisesti avioliittokysymykseen Suomen eduskunnan hyväksyttyä samaa sukupuolta olevien avioliiton vuonna 2014. Laki astui virallisesti voimaan maaliskuussa 2017. (L156/2015.) Suomi hyväksyi viimeisenä Pohjoismaana yhdenvertaisen avioliittolain (Ylen verkkouutiset. Suomi liittyy 23 maan joukkoon – näissä maissa oikeus avioliittoon ei riipu kumppanin sukupuolesta.) Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa aihetta pohdittiin niin piispojen keskuudessa kuin kirkolliskokouksessakin, mutta kirkon kanta vihkimiseen ei muuttunut lain tullessa voimaan. Evankelisluterilainen kirkko ei edelleenkään vihi saman sukupuolen edustajia. Niin papeilla kuin piispoilla on hyvin erilaisia näkemyksiä asiasta, ja myös toimintamallit poikkeavat virallisesta linjauksesta, saman sukupuolen vihkimisiä on tapahtunut kirkon pappien toimesta ja tilanteista on tullut myös kanteluita tuomiokapituleille. (Ev.lut. kirkko. Uusi avioliittolaki ja kirkko.)

2 KESKEISET SEKSUAALISUUDEN KÄSITTEET

Sekä opinnäytetyön että työkirjan kannalta keskeiset seksuaalisuuteen liittyvät käsitteet ovat seksuaalisuus, sukupuoliuus ja seksuaalinen suuntautuminen sekä seksuaalisuhteet. Seksuaalisuus-käsitteen laajuus pitää sisällään moninaisen kirjon seksuaalisuuden eri osa-alueita, joista osa tulee tarkemmin käsitellyksi opinnäytetyön kehittämishankkeessa eli työkirjassa. Seksuaalisuuden laajuuden ymmärtäminen auttaa näkemään seksuaalisuuden osana ihmisen arkista elämää ja perustarpeena, jota tulee hoitaa. Sukupuolisuus määrittelee ihmisen peruslähtökohtia, joista käsin ihminen tutkii omaa seksuaalisuuttaan ja tarpeitaan. Seksuaalisuhteita ohjaa ja rajaa yhteiskunnan normit, kulttuuri, uskomukset, tieto ja kristilliset arvot. Niihin perehtymällä ihmisen on mahdollista ymmärtää niin itseään kuin omaa ihmissuhteiden kenttäänsä. Näitä keskeisiä käsitteitä on mielekästä arvioida ja katsoa myös kristillisten arvojen valossa.

2.1 Seksuaalisuus

Maailman terveysjärjestö WHO on määritellyt seksuaalisuuden käsitteen seuraavasti:

Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa, ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, sukupuolisuhteet ja lisääntymisen. Seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat ajatukset, fantasiat, halut, uskomukset, asenteet, käyttäytyminen, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit ja suhteet. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään kaikki nämä ulottuvuudet, ihminen ei aina koe tai ilmennä niitä kaikkia. Biologiset, psykologiset sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset, eettiset, lailliset, historialliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät vaikuttavat vuorovaikutuksessa seksuaalisuuteen. (Maailman terveysjärjestö (WHO), Euroopan aluetoimisto ja BZgA, 2010, 16.)

Vaikka WHO:n määritelmä ei ole täydellinen, se antaa kattavan yleiskuvan seksuaalisuudesta. Seksuaalisuus ei tarkoita vain seksiä, kuten harhaanjohtavasti usein ajatellaan. Seksuaalisuus on paljon laajempi kokonaisuus ja se on ihmisessä läpi elämän kulkeva ominaisuus. Seksuaalisuutta voidaan kokea hyvin monimuotoisesti ja sitä voi ilmaista kaikessa, mitä ihminen on, tuntee, ajattelee ja tekee (Suomela 2009, 9). Kuva itsestä seksuaalisena ihmisenä on monen osa-alueen summa: kasvatuksen,

kulttuurin ja arvojen. Siksi onkin tärkeää, että seksuaalisuutta käsitellään positiivisin termein pelottelujen ja tuomitsemisen sijaan. (Juvakka & Kalkkinen 1998, 33.)

Ihmisen ruumiillisuus ja seksuaalisuus ovat pyhiä, Jumalan luomia. Näitä lähtökohtia olisi tulevaisuuden seksuaaliteologian hyvä pitää positiivisena ohjenuoranaan (Kainulainen 2010, 69). Kristillisessä opetuksessa seksuaalisuus määritelläänkin osana Jumalan hyvää luomistyötä sekä myönteisenä, koko ihmisen persoonaa ja elämää koskettavana voimana. Seksuaalisuus nähdään myös yhtenä vahvimista vieteistä, jonka vuoksi se herättää myös paljon tunteita. Ennen kaikkea seksuaalisuus on kuitenkin Jumalan lahja. (Paarma ym. 2008, 32.) Se, että seksuaalisuutta kutsutaan Jumalan lahjaksi, tarkoittaa seksuaalisuuden olevan kaunis ja hyvä asia, jonka tarkoituksena on tuoda ihmisen elämään läheisyyden ja nautinnon lisäksi kokemus osallisuudesta Jumalan jatkuvaan luomistyöhön (Pruuki 2008, 73).

Seksuaalisuuden toteuttamiseen kristillisestä näkökulmasta ajatellaan kuuluvan ensisijaisesti vastuu, sitoutuminen ja uskollisuus (Paarma ym. 2008, 32). Seksuaalisuudessa yhdistyy ihmisen kehollinen, henkinen, sosiaalinen ja hengellinen puoli, joiden vahvuus ja ilmenemismuodot vaihtelevat riippuen ihmisen elämäntilanteesta (Ev.lut. kirkko. Seksuaalisuus. Seksuaalisuus on myönteinen elämänvoima.). Ihmisen persoona, käsitys itsestä ja tunteet, toiveet ja halut sisältyvät kaikki myös ihmisen seksuaalisuuteen. (Ratinen, 2015, 14). Kristillistä näkemystä seksuaalisuudesta ohjaa kristillisen uskon ja elämän tärkein kirja, Raamattu, jonka pohjalta on rakennettu seksuaalisuuden teologiaa, joka yrittää ymmärtää seksuaalisuutta osana Jumalan toimintaa (Vikström 2008, 72–73).

Niin Maailman terveystajon määritelmä kuin kristillinen näkemys seksuaalisuudesta ovat yhteneväisiä kuvatessaan seksuaalisuuden läpi elämän mukana kulkeva kokonaisvaltaiseksi ja moninaiseksi ihmisyyden osaksi. On hyvä huomata, että jokainen ihminen kokee oman seksuaalisuutensa hyväksyttävyyden suhteessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa vallitseviin ihanteisiin ja normeihin. (Ratinen 2015, 10.) Yhteiskunnan ihanteiden ja normien ja kristillisten arvojen yhteensovittaminen on aina haaste ja sidoksissa myös aikakauteen. Kristillisyydessä seksuaalisuuden teologia kulkee käsi kädessä seksuaalietiikan kanssa, joka arvioi seksuaalisia käytäntöjä eettisesti (Vikström 2008, 72–73.) Se tuo kristillisiin näkemyksiin seksuaalisuudesta vahvan arvolatauksen, jonka vuoksi kieli, jolla seksuaalisuuteen liittyviä asioita

ilmaistaan kristillisestä näkökulmasta, voi olla hyvin erityyppinen kuin seksuaalisuudesta yleisellä tutkimustasolla käytettävä kieli. Sen ei tule olla este vaan rikkaus, joka auttaa näkemään seksuaalisuuden kuin kahdessa eri valossa. Tärkeintä on, että erilaiset tavat sanoa asioita saavat hahmottamaan, mistä asioista voi olla samaa mieltä ja minkä kaiken kokee eri tavalla. (Pruuki 2018, 212.)

2.2 Sukupuolisuus ja seksuaalinen suuntautuminen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrittelee sukupuolisuutta jakamalla käsitteen biologiseen, sosiaaliseen ja juridiseen sukupuoleen sekä sukupuoli-identiteettiin. Biologisella sukupuolella määritellään ruumiillista sukupuolta ja kuvataan esimerkiksi anatomiaa, kromosomeja ja hormoneja. Biologinen sukupuoli määritellään kaksijakoisena vaikkakin biologiset tunnusmerkit voivat olla hyvin moninaisia ja niiden määrittelyt ovat muuttuneet ajan saatossa. Siksi biologinen määrittely nähdään harhaanjohtavana ja parempi termi olisikin syntymässä määritelty sukupuoli. Sosiaalinen sukupuoli kuvaa sukupuoliin liitettyjä rooleja, odotuksia ja merkityksiä. Nykyään kaksijakoisen sukupuolisuuden normatiivisyyttä pidetään rajoittavana ja luokittelevana, jolloin ihmiset joutuvat eriarvoiseen asemaan. Juridisella sukupuolella tarkoitetaan laillista sukupuolta, joita Suomessa on tällä hetkellä kaksi, mies ja nainen. Sukupuoli-identiteetti on ihmisen oma kokemus sukupuolestaan, joka ei välttämättä määräydy biologisen tai juridisen sukupuolen mukaan. Sukupuoli-identiteetti ilmaistaan esimerkiksi pukeutumisella tai käytöksellä. Itse määritelty sukupuoli-identiteetti on suositeltavin tapa ymmärtää yksilön sukupuoli. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Sukupuolten tasa-arvo. Sukupuoli.) Vuonna 2002 WHO järjesti asiantuntijoiden neuvottelupäivät, joilla laadittiin mm. määritelmiä keskeisille seksuaalisuuteen liittyville käsitteille. Sukupuolen (engl. sex) määriteltiin tarkoittavan biologisia ominaisuuksia, jotka tekevät ihmisestä miehen tai naisen, vaikka tavanomaisesti käytettäessä sex-sanana tulkitaan tarkoittavan seksuaalista toimintaa. (Maailman terveysjärjestö (WHO), Euroopan aluetoimisto ja BZgA 2010, 16.)

Sukupuolisuus evankelisluterilaisen kirkon näkökulmasta on perinteinen Raamatun luomiskertomuksesta nouseva kristillinen ihmiskäsitys jaosta mieheksi ja naiseksi (1. Moos. 1:27). Muita sukupuolia ei Raamatussa esiinny. Kristillisen näkemyksen

mukaan lapsi tarvitsee kummankin sukupuolen vanhempia kehityksessään, samaa sukupuolta oleva on samaistumiskohde ja vastakkainen sukupuoli toimii naisen ja miehen roolin vahvistajana. Jos toinen vanhempi puuttuu, tilalla voi toimia muu läheinen. Tämä molempien sukupuolten vahvistus nähdään lapsen sukupuoli-identiteetin kehityksessä merkityksellisenä, jotta hän saa kokemuksen hyväksynnästä juuri sellaisena kuin on, omana sukupuolenaan (Paarma ym. 2008, 40–41.)

On hyvä huomioida, että sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen ovat kaksi eri asiaa. Seksuaalisella suuntautumisella tarkoitetaan ihmisen ominaisuutta, joka viestittää henkilön seksuaalisesta kiinnostuksesta ja se määrittää tunteiden kohteen ja oman sukupuolen pohjalta (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. Sukupuoli. Seksuaalinen suuntautuminen). Raamattua tutkiessa voi huomata, että sen teksteissä ei tunneta seksuaalista suuntautuneisuutta tai seksuaali-identiteettiä, vaan Raamattu puuttuu käskyjensä ja kieltojensa kautta seksuaaliseen käyttäytymiseen. Seksuaalisesta käyttäytymisestä tuomittavia tekoja Raamatussa ovat mm. aviorikos, homoeroottinen penetraatio ja masturbaatio. (Vikström 2016, 115.) Seksuaalinen suuntautuminen on ollut kirkossa vaikea aihe ja suhtautuminen seksuaalisiin vähemmistöihin onkin elänyt pitkää murroskautta. Homoseksuaalisuuteen suhtautuminen jakaa kristillisiä kirkkoja ja myös luterilaisen kirkon sisällä esiintyy täysin vastakkaisia mielipiteitä. (Paarma ym. 2008, 58.)

2.3 Seksuaalisuhteet

Yksi elämän suurimpia tarpeita on kaipuu solmia parisuhde, joka monella taholla arvostetaan kaikkea muuta ylemmäksi. Aiemmin parisuhde on ollut lähes välttämättömyys toimeentulon kannalta ja kollektivistiset sekä yhteisölliset arvot ovat olleet tärkeämmällä sijalla kuin nykypäivänä arvostetut tunteet, hellyys, emotionaalinen tuki ja seksuaalinen nautinto. Molemmat sukupuolet vaativat nykyään myös enemmän vapauksia päättää valinnoistaan ja seksuaalisesta aktiivisuudesta ja toimivuudesta on tullut yhä tärkeämpi asia. (Kontula 2008, 139–141.)

”Terve seksuaalisuus edellyttää positiivista ja kunnioittavaa suhtautumista seksuaalisuhteisiin” toteavat piispat Rakkauden lahja -kannanotossaan (Paarma ym. 2018, 45). Samassa kannanotossa piispat toteavat Jumalan asettaneen avioliiton

miehen ja naisen yhteiselämää, seksuaalisuuden toteuttamista ja lasten kasvattamista varten ja toteavat avioliiton antavan suojaa. Avioliitto toimii suojana lapsille ja myös vanhemmille, jos tunteet heikkenevät ja myös juridisesti sitovana ja julkisena sopimuksena avioliitolla on syvä merkitys. Elinikäinen sitoutuminen luo myös parhaimman ympäristön seksuaalisuuden toteuttamiselle. (Paarma ym. 2018, 53.) Avioliitto on kirkon seksuaaliopetuksen peruspilari. Kristinuskon historiassa seksuaalisuhteissa tärkeimpiä asioita ovat olleet moraalinen puhtaus ja seksuaalivietin hillitseminen. (Vikström 2016, 84.) Siksipä monilla ihanteen mukaan eläneillä kristityillä on elämässään ollut vain yksi seksuaalisuhde eivätkä he myöskään muodostaneet avioliiton ulkopuolisia tai rinnakkaisia seksisuhteita ja monet (erityisesti naiset) olivat uskollisia kumppanilleen vielä leskenäkin (Kontula 2008, 142).

Avioliiton rinnalle on noussut joukko muita seksuaalisuhteita. Avioliiton vaihtoehdoksi valitaan parisuhde, joka voi tarkoittaa esimerkiksi avo-, etä- tai erillisliittoa. (Vikström 2016, 153.) Seksuaalisuhde voi olla olemassa myös ilman seksiä tai seksuaalisuuden tunteita, esim. aseksuaalisuuden eri muodoissa (HeSeta ry. Aseksuaalisuudesta). Vähemmistöryhmää seksuaalisuhteissa edustaa polyamoria eli monisuhteisuus ja Polyamoria – Monisuhteisuus ry tekeekin Suomessa työtä levittämällä tietoutta ja tarjoamalla toimintaa sekä vertaistukea polyamoristiseen elämäntapaan. Polyamoria korostaa yksilön valinnanvapautta seksuaalisuhteissa, kun taas siihen helposti sekoitettavassa polygamiassa yhdellä henkilöllä on useita puolisoita. (Polyamoria. Tietoa polyamoriasta.) Polygamia eli moniavioisuus on monissa kulttuureissa perinteiseen avioliittoinstituutioon kuuluva piirre, jossa tavallisesti varakkaammalla miehellä on useita vaimoja (Polyamoria. Usein kysytyjä kysymyksiä).

3 KIRKON SEKSUAALIEETTINEN ARVOPOHJA

Kirkon seksuaalieettisen arvopohjan tutkimusmateriaaliksi on rajattu Raamatun seksuaaliteologia, Lutherin seksuaaliteologia ja piispojen kannanotot. Tällä rajauksella suljetaan pois kirkon sisällä radikaalisti toisistaan poikkeavat tulkinnat ja opetukset ja keskitytään kolmeen kokonaiskirkon kannalta olennaiseen tutkimuskohteeseen, jotka edustavat relevanttia vaikuttavuutta ja virallisuutta niin kirkon historiassa kuin nykypäivänä. Tutkimuksia ja käypää kirjallisuutta on aiheesta saatavilla hyvin rajallisesti, joten Raamatun seksuaaliteologiaa kuvaavaksi keskeiseksi kirjallisuudeksi valitsin Aholan, Antikaisen ja Salmesvuoren toimittaman artikkeliteoksen Taivaallista seksiä (2006) ja piispa Björn Vikströmin kirjan Monta rakkautta (2016). Kyseiset teokset ovat kattavia asiantuntijoiden tutkimuksia, joissa käsitellään Raamatun seksuaaliteologiaa ilman vahvoja tulkinnallisia näkökulmia. Joitakin lainauksia on otettu myös suoraan Raamatusta. Näiden lisäksi Lutherin seksuaaliteologian keskeiset opetukset on poimittu Sini Mikkolan pro gradu -tutkielmasta "Ei ole suurempaa yhteyttä kuin miehen ja naisen."- Palvelussuhteesta kumppanuudeksi. Muutokset Martin Lutherin sukupuolikäsityksissä vuosina 1522-1546 (2007). Piispojen keskeiset näkökulmat on esitelty Rakkauden lahjan (2008) pohjalta.

Kirkon seksuaalieettiseen arvopohjaan on luonnollisesti vaikuttanut eniten Raamattu, jota on läpi historian tulkittu monin tavoin. Myös Raamatun seksuaalisuutta koskevia kohtia on käytetty milloin myönnytyksen, milloin tuomion välineenä. Tässä luvussa pyritään esittelemään Raamatun keskeisimmät seksuaalisuuteen liittyvät opetukset ilman tulkinnallista näkökulmaa. Lutherin Raamatusta johtama seksuaaliteologia on vaikuttanut vahvasti kirkon seksuaalieettisiin arvoihin uskonpuhdistuksen myötä ja siksi on syytä käydä läpi pääkohdat Lutherin seksuaaliteologiasta. Piispojen viralliset kannanotot kirjojen muodossa ovat keskeiset nykypäivän modernin kirkon seksuaalietiikan ohjeistus, joista on löydettävissä näkökulmia seksuaalisuutta käsitteleviin kysymyksiin. Tosin viimeisin kannanotto, Rakkauden lahja, on vuodelta 2008. Sen jälkeen yhteneväistä kannanottoa piispoilta ei ole julkaistu.

3.1 Raamatun seksuaaliteologia

”Suomen evankelisluterilaisen kirkon tunnustuspykälien mukaan kaikkea oppia on perusteltava Raamatulla” (Vikström 2016, 22). Tulkinnallisista haasteista huolimatta Raamattu on kristillisen seksuaalietiikan kulmakivi ja tutkimalla Raamatun antamaa kuvaa seksuaalisuudesta voi saada käsityksen siitä, millaiset arvot vaikuttavat kirkon seksuaalietiikan pohjana tänäkin päivänä. Oman ongelmansa seksuaaliteologian johtamisessa suoraan Raamatusta luo se, että Raamattua on käännetty useille kielille ja sama alkukielen sana on käännetty eri tavoin kontekstista riippuen. Näin seksuaaliteologiakin joutuu jatkuvaan prosessiin, jossa juutalaista ja kristillistä opetusta tulkitaan vaihtelevien olojen ja tilanteiden lähtökohtaisista tarpeista. (Vikström 2016, 22.)

Vanhasta testamentista löytyy paljon seksuaalisuuteen liittyviä arvoja. Vanha testamentti ei suhtaudu seksuaalisuuteen kielteisesti vaan päinvastoin. Jumalan antamat lahjat, joihin sukupuolielämä ja eroottisuus kuuluu, koetaan tarkoituksenmukaisina ihmisen kokonaispersonallisuuden kuuluvina asioina, jolloin ruumiin tarpeiden tyydytys on luonnollista. (Nissinen 2006, 20,22.) Eroottinen vetovoima nähdään Vanhassa testamentissa perustarpeena, jonka on saatava tulla tyydytetyksi ja josta on lupa nauttia (Snl. 5:15-20). Sukupuolisuus määritellään kylläkin ruumiilliseksi tilaksi ja siksi Vanhassa testamentissa käsitelläänkin paljon sukupuolisuuteen liittyviä puhtauden ja epäpuhtauden ongelmia. Askeesi tai pidättäytyminen seksistä ei ole ihanne paitsi kuukautisten ja sotaretkien aikana. (Nissinen 2006, 20,22.)

Vanhassa testamentissa ei sanota seksin olevan tarpeellista vain lisääntymisen vuoksi vaikkakin suvun jatkamista pidettiin elintärkeänä. Ehkä juuri siksi runsaaseen seksielämään kannustettiin ja naiset olivatkin toistuvasti raskaina, lapsettomuus olikin enemmän häpeä kuin valittu tila. (Nissinen 2006, 20,22.)

Koska Vanhassa testamentissa perhe oli rakenteeltaan patriarkaalinen, oli miehellä tiettyjä etuuksia naiseen nähden. Naisen ainoa mahdollinen seksikumppani oli aviomies mutta miehelle seksi oli sallittua myös muiden laillisten vaimojen tai orjattarien kanssa. Toinen miehen valtasuhteesta kertova piirre oli miehen aktiivinen rooli seksissä, kun taas naisen odotettiin olevan passiivinen. Näitten asetelmien

muuttaminen ei ollut hyväksyttävää, jonka vuoksi homoseksuaalinen rooli ei soveltunut miehelle, koska toinen miehistä olisi ollut silloin naisen passiivisessa roolissa. Naisen seksuaalinen aktiivisuus ei kuitenkaan ollut täysin kielteinen asia ja on hyvä huomioda, että naisen seksuaalisuutta ei Vanhassa testamentissa missään kohdin demonisoida. (Nissinen 2006, 20–21.)

Polygamia oli tietyin edellytyksin Vanhassa testamentissa hyväksyttyä, koska yksiavioisuutta tärkeämpänä pidettiin sitä, että mies sai jälkeläisiä (Nissinen 2006, 21). Jälkeläisten saaminen oli ehdoton velvollisuus ja sillä turvattiin myös sukujen omaisuus (Vikström 2016, 85). Lait ohjasivat moniavioisuutta ja miehen velvollisuus oli huolehtia ensimmäisen vaimonsa tarpeista, joita olivat ruoka, vaatetus ja sukupuolielämä. Jos mies ei huolehtinut näistä, vaimolla oli oikeus lähteä. Mielenkiintoinen seikka on se, että seksi rinnastettiin muihin elämän keskeisiin perustarpeisiin. (Nissinen 2006, 21.)

Ruumis ja sukupuoliuus ei ole Vanhassa testamentissa hävettävä asia mutta sukupuoliin liittyvä paratiisikertomus kertoo miehen ja naisen syöneen hyvän- ja pahantiedon puusta hedelmän, jonka myötä he huomaavat olevansa alasti ja häpeävät haluten peittää itsensä viikunanlehdillä (1. Moos. 2–3). Miehen ja naisen moraali heräsi tuoden kokemukset häpeästä ja syyllisyydestä. Se ei tarkoita, että sukupuoliuus olisi väärin ja synti, mutta sukupuoliin liitettiin nyt ongelma. (Nissinen 2006, 22.) Nainen sai kirouksen, jossa raskaudesta ja synnyttämisestä tulee kivuliasta ja miehelle syntyy valtasuhde naiseen (1. Moos. 3:16). Tämä syntynyt ero sukupuolten välillä ja paratiisikertomuksen häpeän tietoisuus korostuvat Vanhassa testamentissa. Käytännössä häpeällistä oli rikkoa normeja, ylittää sukupuoliroolien rajoja seksuaalikäyttäytymisessä tai ruumiinkielessä sekä myös alastomuus oli häpeällistä. Vain aviomies sai nähdä vaimonsa alastomana. (Nissinen. 2006, 23.)

Vanhan testamentin Laulujen laulu on historiassa tulkittu moni tavoin, useimmiten vertauskuvana Jumalan rakkaudesta Israelia kohtaan. Vuonna 550 varhaiskirkon päättäjät totesivat, että Laulujen laulua ei voi tulkita kuin vertaiskuvallisesti, kuten ei juuri muitakaan Vanhan testamentin tekstejä. Siksi ajattelu elää yhä vahvasti nykyaikanakin, vaikka kyseinen päätös ei enää saakaan kannatusta. (Fee & Stuart 2014, 292). Laulujen Laulun kuvaus seksuaalisuudesta ja eroottisuudesta on poikkeava verrattuna muihin Vanhan testamentin teksteihin. Kuvaus on eroottista,

yksityiskohtaista ja lakikohtia ei ole löydettävissä. Samoin naisen ja miehen suhde on hyvin modernin oloinen tasavertaisuuden ja seksuaalisen itsenäisyyden kuvauksen myötä. Paratiisikertomuksessa esille tullutta häpeää tai syntiinlankeemuksen leimaa ei ole nähtävillä. (Vikström 2016, 87.) Laulujen laulun kuvauksen voisikin ajatella olevan suoraan paratiisista: ”The lovers act as equals, Both woman and man take the initiative in praising each other, They don’t flirt or play games: they say what they mean” (The Student Bible 1991, 605).

Uudessa testamentissa Mooseksen laki johtaa edelleen juutalaisia. Silti tasa-arvoisuus näkyy Uudessa testamentissa vahvemmin ja puhtausajattelu liitetään enemmän ajatusten puhtauteen kuin ruumiin puhtauteen. Uudessa testamentissa on nähtävillä myös varoittleva suhtautuminen seurauksiin, jotka liittyvät seksuaalisuuden väärin ilmentymiin. Avioliitto, yksiavioisuus ja uskollisuus ovat Uuden testamentin keskeisiä opetuksia ja avioero on pääsääntöisesti kielteinen asia. Paavalin vahva näkemys naimattomuuden ja seksuaalisen puhtauden ihanteesta korostuu hänen kehottaessaan ihmisiä olemaan menemättä naimisiin muuta kuin aviorikoksen välttämisen vuoksi. (Vikström 2016, 87.) Paavali hyväksyy kyllä avioliiton ja kehottaa aviopuolisoita täyttämään toistensa seksuaaliset tarpeet, sillä hän ymmärsi patoutuneen seksuaalisuuden vaarat suurempana kuin aviopuolisoiden välisen seksielämän (Uro 2006, 67).

Jeesuksen opetuksessa ajatukset ja teot liittyivät vahvasti yhteen. Jo ajatuksissa tunnettu himo toisen puolisoa kohtaan oli aviorikos. Tämä oli ainoa seksuaaliseen haluun viittaava opetus Jeesukselta. Jeesuksen opetus osoitti ihmisille Mooseksen lain täyttämisen mahdottomaksi ja ohjasi siten ihmisiä ymmärtämään Jumalan anteeksiantamuksen ja armon tarpeen. (Vikström 2016, 87.) Jeesuksen armahtava suhtautuminen ihmisen seksuaaliseen käyttäytymiseen tulee hyvin esille esimerkiksi kertomuksessa aviorikkojanaisesta (Joh. 8:1–11).

3.2 Lutherin seksuaaliteologia

Keskeinen vaikuttaja evankelisluterilaisen kirkon historiassa on uskonpuhdistaja Martti Luther, jonka näkemykset ovat vaikuttaneet vahvasti luterilaisen kirkon teologiaan myös seksuaalietiikassa. Lutherin lähtökohta seksuaaliteologialle oli

luonnollisesti Raamattu. Hänen raamatuntulkintansa oli vahvasti fundamentalistista, sillä Lutherin mielestä vain Raamatun sanaa tarkasti noudattamalla pystyi elämään Jumalan tahdon mukaista elämää. Siksi myös sukupuolten elämää tarkasteltiin Raamatulla. (Mikkola 2007.)

Lutherin lähtökohta miehen ja naisen asemaan perustui syntiinlankeemusta edeltäneeseen tilaan paratiisissa, jolloin Lutherin mielestä mies ja nainen olivat jo eriarvoisia. Miehen kylkiluusta luotu nainen oli alamainen miehelle ja hänen vallassaan, eikä naisen luomiselle Luther nähnyt muita syitä kuin miehen palvelemisen ja lasten tekemisen. Syntiinlankeemus oli Lutherin mielestä naisen syy ja se oli myös todiste, että nainen oli heikko ja tyhmempi kuin mies. (Mikkola 2007.)

Luther näki naisen arvon tämän toimiessa ja eläessä luomistarkoituksen mukaisesti eli palvellen ja lapsia tehden. Myös avioliiton Luther näki Jumalan asettamana määräyksenä. Ehkäpä siksi Luther menikin naimisiin Katharina von Boran kanssa. Avioliiton myötä Lutherin ajattelu muuttui hieman lievemmäksi. Hän luopui ajatuksesta, että nainen olisi alamainen luomisjärjestyksen seurauksena ja näkikin luomisen olevan peruste tasa-arvoisuudelle miehen ja naisen välillä. Se ei kuitenkaan vaikuttanut hänen näkemykseensä siitä, että mies oli yhä hänen mielestään naista parempi kaikin tavoin. (Mikkola 2007.)

Lutherilla oli myös selvä näkemys miehen ja naisen rooleista, jotka hän piti vahvasti erillään. Hänen mielestään molemmilla oli samanlaiset mahdollisuudet ja kyvyt hallita maailmaa mutta paikat ja tehtävät elämässä olivat erilaiset. Tämä oli myös luonnollinen peruste kumppanuudelle, joka oli myös Raamatusta nouseva Jumalan lahja ja toisaalta määräys. Miehen rooli oli huolehtia kodin, yhteiskunnan ja kirkon johtamisesta sekä elannon hankkimisesta. Nainen oli rooliltaan kahtiajakoinen: toisaalta hän oli eläessään luomisjärjestyksen mukaisesti kuuliainen äiti ja vaimo mutta toisaalta naisessa piili luonnostaan paha, seksuaalinen viettelijä, joka ei kyennyt välttämättä kontrolloimaan seksuaalisuuttaan. (Mikkola 2007.)

Miehen seksuaalisuuden Luther määritteli toisaalta hurjaksi luonnonvoimaksi, jota ei edes voinut kontrolloida ja toisaalta luonnolliseksi haluiksi. Naisen tehtävä olikin pitää mies tyytyväisenä ja olla väline miehen seksuaalisuuden kanavoinnille, jotta mies ei sortuisi aviorikokseen. Luther ajatteli naisen omaavan vaarallisen viettelyn taidon,

jota miehen oli vaikea vastustaa. Siksi miehen himotkin saattoivat syttyä kahdella tavalla: normaaleina haluina tai hallitsemattomina, jolloin vastuu miehen seksuaalisesta käyttäytymisestä siirtyikin naiselle. Teologiassaan Luther liitti seksuaalisen himon syntiinlankeemukseen, mikä teki seksuaalisuudesta hänelle vaikean ja häpeällisen asian. Vanhetessaan Lutherin ajatukset seksuaalisuudesta muuttuivat. Hän jopa piti seksuaalisuutta parisuhteen voimavarana. (Mikkola 2007.)

3.3 Piispojen kannanotot

Jo esikristillisissä kulttuureissa seksuaalisuus on ymmärretty elämänvoimana, jonka toimintaa ovat valvoneet ja johtaneet papit ja muut yhteisön johtajat (Dunderfelt i.a.152). Myös suomalaisessa yhteiskunnassa kirkon perinteisenä tehtävänä on ollut vaalia tiukkaa moraalialueita seksuaalietiikassa ja valvoa siveellisyyttä. Erityisesti maalaisyhteiskunnissa vuosituhansia vanha seksuaaliopetus jäi elämään vahvana. (Vikstöm 2016, 79.) Kirkon seksuaalieettistä opetusta nykypäivän modernissa yhteiskunnassa rasittaa historiallisen painolastin lisäksi se, että 1900-luvulla seksuaalisuuden merkitys on muuttunut ihmiselle niin yksilölliseksi ja henkilökohtaiseksi määrittäjäksi, ettei kirkko pysty reagoimaan tarpeeksi nopeasti tai tarjoamaan riittäviä vastauksia (Ratinen 2015, 207). Piispojen yhteinen kannanotto, *Rakkauden lahja* (2008), edustaa kirkon viimeisintä virallista laajempaa julkilausumaa seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Se jättää kuitenkin seksuaalieettiset ratkaisut pääosin ihmisen itsensä ratkottavaksi, eikä kirja esittele normatiivista mallia, jota ihminen voisi käyttää ajattelunsa tukena. *Rakkauden lahja* näyttää myöntävän sen, että seksuaalieettisissä kysymyksissä kristityillä voi olla hyvin monia näkemyksiä eikä kirkolla ole niihin selkeää sanottavaa. (Seurakuntalainen. Kristillinen seksuaalietiikka murroksessa.) ”Eettisissä kannanotoissaan luterilainen kirkko haluaa puhua enemmän moraalien peruseräpäätteistä kuin antaa yksityiskohtaisia, joka tilanteeseen sopivia elämänohjeita. Halutaan luottaa siihen, että ihmiset kuuntelevat järkensä ja omantuntonsa ääntä, etsivät yhdessä oikeudenmukaisia ratkaisuja ja löytävät oikean tien” (Paarma ym. 2008.)

Muutamia keskeisiä linjauksia voi piispojen kannanotosta löytää. Sukupuolisuutta he pitävät elämää ylläpitävänä ja uudistavana voimana, mies ja nainen sekä sukupuolisuus ovat Jumalan hyvää luomistyötä ja jokaisella ihmisellä on kaipuu

yhteyteen toisen ihmisen kanssa. Kumppanuudelle annetaan erityinen arvo toisen sukupuolen kanssa, sillä miehen ja naisen erilaisuus täydentää toisiaan, vaikkakin molemmat ovat tasaveroisia keskenään. Erilaisuutta ei nähdä eriarvoisuutena. (Paarma ym. 2008.)

Seksuaalisuus niin ikään liitetään Jumalan hyvään luomistyöhön ja se ymmärretään koko ihmisen persoonaa koskettavana voimana ja Jumalan lahjana. Siksi siihen pitää suhteutua vastuullisesti, eikä sukupuolisuuden toteuttamiseen kannusteta ilman sitoutumista, rakkautta ja uskollisuutta. Avioliitossa on parhaimmat edellytykset seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden toteuttamiseen. Itsetyydytykseen piispat suhtautuvat varovaisen myönteisesti pitäen sitä turvallisempana seksuaalisuuden toteuttamisen muotona kuin irtosuhteita. Seksuaalisuhteiden hyväksyttävänä muotoina nähdään avioliitto tai naimattomuus, mutta toisaalta avioero ymmärretään myös jossain tilanteissa ainoana vaihtoehtona. (Paarma ym. 2008.)

4 KIRKKO SEKSUAALISUUDEN TUKENA

”Erilaiset tunteet ja haastavat tilanteetkin ovat osa elämää. Kun asian voi jakaa ja sitä voi pohtia ammattilaisen kanssa, vaikeatkin solmut voivat avautua” (Ev.lut.kirkko. Ihmissuhteet haastavat). Kirkko tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia käsitellä seksuaalisuuden osa-alueisiin liittyviä kysymyksiä ja ongelmia. Tässä luvussa esittelen kirkon virallisten nettisivujen kautta löytyvät palvelut, joiden avulla on mahdollisuus käsitellä seksuaalisuutta.

Kirkkohallituksessa eli evankelisluterilaisen kirkon keskushallituksessa toimii kasvatuksen ja perheasioiden asiantuntija- ja yhteistyöyksikkö (KKP), jonka tehtävä on olla tukemassa ja kehittämässä muiden yhteiskunnan tahojen sekä seurakuntien ja hiippakuntien kanssa omaa alaansa eli lasten, nuorten, perheiden ja parisuhteiden kanssa tehtävää työtä (Ev.lut.kirkko. Yhteystiedot. Kasvatus- ja perheasiat).

Jo vuonna 1944 alkanut kirkon perheneuvonta tarjoaa Kirkon perheasiain neuvottelukeskusten maksuttomia palveluja 41 kunnan alueella Helsingistä aina Rovaniemelle saakka. Pääsääntöisesti perheasiain neuvottelukeskuksista voi varata ajan perheneuvojalle, joka auttaa parisuhteeseen, perheeseen ja ihmisen henkilökohtaiseen elämään liittyvien kysymysten ja kriisien käsittelyssä. (Ev.lut.kirkko. Apua ja tukea. Kirkon perheneuvonta auttaa maksutta.) Perheneuvonta kuuluu kirkon hengelliseen perustehtävään ja sen lisäksi perheneuvojat toimivat useiden kuntien kanssa yhteistyössä ostopalvelusopimuksen kautta (Ev.lut.kirkko. Seurakuntatyö. Perheneuvonta).

Kirkko ja kristilliset järjestöt ovat yhdessä maan suurimpia parisuhdekurssitoiminnan tarjoajia. Seurakuntien ja kristillisten järjestöjen parisuhdekurssit ja -tapahtumat on tarkoitettu yleensä avio-, avo- tai seurustelupareille, jotka haluavat työstää ja kehittää omaa parisuhdettaan toimivammaksi. Parisuhdekurssien muoto ja sisältö vaihtelevat, tarkemmat teemat muokkautuvat järjestävän tahon mukaan. Seurakunnissa ja kristillisissä järjestöissä järjestetään myös erilaisia parisuhdeluentoja ja -iltoja.

Seurakunnista löytyy myös työntekijöitä, joilla voi olla koulutusta seksuaalisuuden käsittelyyn esimerkiksi seksuaaliterapeuttisin menetelmin. Seurakunnan työntekijät ovat valmiita myös sielunhoidolliseen keskusteluun. (Ev.lut.kirkko. Apua ja tukea. Apua parisuhdeongelmiin.)

Parisuhdeneuvola -nimeä kantava nettisivusto on Suomen ev.lut. kirkon ja Vauva.fi -sivuston yhteinen, kaupallinen yhteistyömalli. Sivustolla voi lähettää kysymyksiä parisuhteeseen, yleensä ihmissuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyen kirkon perheneuvojille, jotka vastaavat ja antavat vinkkejä ja auttavat ongelmissa. (Vauva. Apua. Parisuhdeneuvola.)

Parisuhdekeskus Kataja on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton järjestö, joka toimii kuitenkin myös seurakuntien kanssa yhteistyössä. Kataja tarjoaa kehittämiään erilaisia parisuhdekursseja (mm. Rikasta minua -parisuhdekurssi, Vuorovaikutussuhteet parisuhteessa -kurssi ja Solmuja parisuhteessa -kurssi) sekä kouluttaa kursseille ohjaajia, jotka toimivat esim. seurakuntien sisällä. (Parisuhdekeskus Kataja. Järjestö. Ainutlaatuinen Kataja.)

Parempi avioliitto ry:n toiminnan perustana on kristillinen arvopohja ja vapaaehtoinen vertaistuki. Yhdistys tähtää toiminnallaan ongelmien ratkomiseen parisuhteessa sekä ennaltaehkäisemiseen. Yhdistyksen valtakunnalliseen toimintaan kuuluu avioliittoleirejä- ja kursseja, mies- ja naistapahtumia sekä se tarjoaa tukipareja pariskunnille, joita on kohdannut kriisi. Toimintaan kuuluu myös vertaisryhmien ohjaajien, tukiparien ja luennoitsijoiden koulutusta. Kurssit ovat vapaan sivistystyön koulutusta ja niitä toteutetaan yhteistyössä useiden eri toimijoiden kanssa, kuten esim. luterilaisen kirkon seurakuntien. (Parempi avioliitto. Toiminta.)

”Parisuhteen palikat on työväline ja kristillisen hankkeen nimi ” (Sakasti. Seurakuntatyö. Parisuhteen palikat). Sitä luomassa on ollut parisuhdetyön ammattilaisia ja asiantuntijoita, joilla on kristillinen tausta. He ovat tehneet Parisuhteen palikat työvälineeksi niin yksittäisille pariskunnille kuin kaikille, jotka ovat halukkaita kehittämään omaa parisuhdettaan tai jotka tarvitsevat työssään välineitä käsitellä parisuhteita, oli sitten kyseessä ammattilainen tai vapaaehtoistyöntekijä. Parisuhteen palikoiden avulla voi käsitellä parisuhteen eri osa-

alueita jäsennellysti ja nettisivustolta löytyy ohjeita ja vinkkejä tueksi toteutukseen.
(Parisuhteen palikat. Etusivu. Kipinää parisuhteeseen.)

5 TYÖKIRJAN LÄHTÖKOHDAT JA TAVOITTEET

Työkirjan keskeisin lähtökohta on kohdata ihmisen seksuaalisuuden ja kristillisen vakaumuksen välinen haaste. Piispa Björn Vikström kirjoittaa kirjassaan *Monta rakkautta*: ”Jokainen sukupolvi on joutunut hakemaan uusia vastauksia kysymykseen, miten seksuaalisuutta voi ja saa ilmaista sekä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan, että suhteessa kirkolliseen opetukseen.” (Vikström 2016, 90.) Vikströmin väite on nykypäivänä erityinen haaste ihmiselle, jolla on kristillinen vakaumus. Kirkon sisällä näkemykset ovat ristiriitaisia eikä selkeää seksuaalieettistä ohjeistusta ole. Yhteiskunnassa tarjotaan seksuaalista vapautta, jossa lähes kaikki on sallittua. On etsittävä vastauksia siihen, miten kristitty voi ja saa elää kokonaisena, seksuaalisena ihmisenä ilman sisäisiä ristiriitoja tai ulkopuolelta tulevaa tuomitsemista kuitenkin säilyttäen kristillisen vakaumuksensa.

Kirjallisuuden valinnoissa lähtökohtana oli valita kristillistä kirjallisuutta, joka edustaa kirkon virallista kantaa ja auttaa ymmärtämään, miten kyseisiin näkökantoihin kirkossa on päädytty. Kristillinen seksuaalisuuteen liittyvä kirjallisuus on hyvin värikästä ja eniten löytyi kirjallisuutta, joka edusti jonkin herätysliikkeen näkökulmaa. Tällaisten kirjojen käyttö ei ollut mielekästä, koska vahva yhden näkökulman tulkinta luo määritelmiä, jotka sulkevat pois toisin ajattelevia. Nämä eivät myöskään edusta kirkon virallista kantaa. Työkirja ei lähtökohtaisesti ohjaa mihinkään tiettyyn raamatuntulkintaan tai näkemykseen vaan tukee kirjan käyttäjää rakentamaan omaa dialogiaan.

Myös seksologian kirjallisuutta leimaa värikkyys. Amerikkalaiset seksuaalisuuden populääriteokset antavat helposti valmiita vastauksia, mutta eivät nojaa tieteelliseen tutkimukseen. Seksologian kirjallisuuden rajaamiseen hyödynsin seksuaalineuvojakoulutustani ja valitsin teoksia, joita olin lukenut koulutuksessamme. Keskityin enemmän muutamiin perusteoksiin, joiden kirjoittajat ovat arvostettuja seksologian tutkijoita, jotta tiedollinen luotettavuus olisi hyvä. Kirjallisuuden ohella käytin aineistona myös artikkeleita ja nettisivustoja, joista löytämälläni tiedolla täydensin työkirjan tekstejä ja jotka auttoivat ideoimaan kysymyksiä ja tehtäviä.

Työkirjassa kristillisten arvojen ja seksologian dialogin pohjana toimii Armo & yhteys -aineisto, jonka dialogista keskustelumallia, ”kunnioittavaa keskustelua” sovelletaan läpi työkirjan. ”Kunnioittavan keskustelun asetelma, jossa vetäydytään tutustumaan ja keskustelemaan häiriöttä, voisi olla yksi tapa edistää keskustelukulttuuria kirkossa. Keskustelujen tavoitteena olisi, että yhdenmukaisuuden paine kirkossa voisi muuttua eri tavalla ajattelevien ja kokevien kristittyjen väliseksi aidoksi yhteydeksi. Tähän tarvitaan kunnioittavaa kohtaamista, luottamusta, avoimuutta ja myötätuntoa.” (Ev.lut. kirkko. Uudistukset ja hankkeet. Kunnioittava keskustelu.) Materiaali koottiin vastauksena kirkolliskokouksen pyyntöön löytää uusi tapa keskustella seksuaalisuudesta ja avioliitosta toisin ajattelevien kanssa erityisesti uuden avioliittolain myötä.

Työkirjan tavoitteena on luoda pohja turvalliselle, jatkuvalla kirjan käyttäjän dialogille yhteiskunnan ja kristillisten arvojen kontekstissa niin, että kirjan käyttäjä voi löytää kosketuspinnan omaan seksuaalisuuteensa ja sen pohtimiseen eikä tule tuomituksi tai arvostelluksi kristillisistä näkemyksistään. Pohjana kirjan käyttäjän omalle dialogille toimii työkirjan menetelmät, joilla eri teemoja käsitellään, seksologian ja kirkon näkemysten sekä Raamatun välinen dialogi teksteissä sekä koko työkirjan läpäisevä kunnioittavan keskustelun näkökulma.

Työkirjan tavoitteena on saada kirjan käyttäjä dialogiin eri näkökulmien kanssa, itsensä kanssa sekä Jumalan kanssa. Työkirjan menetelmät on valittu näistä näkökulmista. Työkirjan tavoitteena ei ole antaa valmiita vastauksia eikä esittää ehdottomia totuuksia. Teksteissä tuodaan esille näkökulmia ja faktatietoa (esim. lakeja, seksuaalioikeuksia), joita pohtimalla kirjan käyttäjä voi saada syvemmän kosketuksen omaan ajatteluunsa ja muodostaa selvemmän kuvan omasta seksuaalisuudestaan ja kristillisestä vakaumuksestaan. Työkirjan tavoite ei ole johtaa kirjan käyttäjää tietynlaiseen ajattelumalliin vaan toimia positiivisena vahvistajana auttaen elämään rohkeasti ja avoimesti Jumalan luomana, seksuaalisuutensa tuntevana kristittynä.

Työkirjan tavoitteena on toimia myös uudenlaisena työvälineenä, jota kirkon työntekijöiden lisäksi voivat hyödyntää kaikki, jotka työssään tarvitsevat välinettä seksuaalisuuden ja kristillisen vakaumuksen kohtaamiseen. Työkirjan käytön myötä tavoitteeksi nousee myös kunnioittavan keskustelun leviäminen yleiseksi keskustelutavaksi, työntekijöiden ammattitaidon kasvu seksuaalisuuden käsittelyssä ja

kohtaamisessa sekä luonnollisesti asiakkaiden seksuaalisuuden huomioiminen ja auttaminen ammattitaitoisella tavalla.

6 TYÖKIRJAN RAKENNE

Työkirja rakentuu yhdeksän teeman ympärille ja jokaisesta on oma lukunsa. Luvuissa toistuvat samat rakenteet, joilla kutakin teemaa käsitellään. Sen lisäksi kirjassa on johdantoluku, ohjeet työkirjan käyttäjälle ja loppuluku. Työkirjan rakenne on mahdollisimman selkeä, jotta työkirja on helppokäyttöinen eikä vaadi ohjaajaltakaan pitkää ennakkovalmistelua.

6.1 Teemojen valinnat ja tavoitteet

Työkirjan teemoiksi valikoitui seksuaalisuus, sukupuolisuus ja seksuaalinen suuntautuminen, seksuaalisuhteet, seksuaaliset tarpeet, seksuaalisuuden rajat ja oikeudet, seksi, seksuaaliset mieltymykset, myyttejä ja tabuja sekä seksuaalisuus voimavarana. Teemat valikoituivat niiden keskeisyyden, ajankohtaisuuden, kristillisten arvojen soveltamisen sekä ammattilaisen ja yksilön näkökulmasta. Seksuaalisuus, sukupuolisuus ja seksuaalinen suuntautuminen sekä seksuaalisuhteet ovat peruskäsitteistöä, jotka avaamalla seksuaalisuuden laajuus ja moninaisuus avautuu kirjan käyttäjälle. Seksuaalisuuden rajat ja oikeudet auttavat yksilöä etsimään seksuaalisuutensa omia rajoja ja ymmärtämään myös seksuaalisuuteen kuuluvat oikeudet. Seksuaaliset mieltymykset ovat teema, josta kirkon sisällä ei juuri kuule opetusta mutta joka koskettaa jokaista ihmistä. Myytit ja tabut ovat hälventämässä seksuaalisuuteen liittyviä vääriä käsityksiä niin yleisellä tasolla kuin kristillisestä näkökulmasta. Seksuaalisuus voimavarana -teema osoittaa seksuaalisuuden kokonaisvaltaisesti positiivisena asiana ja Jumalan lahjana.

Teemoiksi on valittu aiheita, joiden tavoitteena on myös positiivinen vahvistaminen. Työkirjasta on tietoisesti jätetty pois seksuaalisuuteen liittyvät negatiiviset teemat, jotta kirjaa voi käyttää turvallisena työkaluna ilman, että kirjaa työssään käyttävän ammattilaisen tarvitsee välttämättä olla seksuaalisuuden asiantuntija tai että kirjan kanssa yksin työskentelevän tarvitsee pelätä joutuvansa käsittelemään traumoja tai asioita, joihin hän ei ole valmis. Negatiivisiksi teemoiksi olen mieltänyt esimerkiksi avioeron, seksuaalisen hyväksikäytön, uskottomuuden ja seksuaalisen häpeän. Jos kirjan käyttäjälle nousee pintaan negatiivisia kokemuksia ja tunteita, joiden käsittelyyn

hänellä ei ole kykyä, ohjeistan työkirjassa kääntymään ammattilaisavun piiriin ja annan muutamia esimerkkejä auttavista tahoista. Ammattiavun esittelemine on tärkeää, vaikka kirjan käyttäjälle ei nousisikaan negatiivisia kokemuksia pintaan. Myös kirjassa olevista teemoista voi nousta syviä ajatuksia ja pohdintaa, johon voi tarvita ammattilaisen apua tai tukea.

6.2 Työkirjan muu sisältö

Ajatusten herättelyksi -osiot sisältävät teemaan liittyvää tutkimuksellista tietoa, Raamatun tulkintaa tai kevennyksiä, joiden tarkoitus on toimia kunkin teeman ajatusten herättelijöinä ja auttaa kirjan käyttäjää sisäisen dialogin synnyssä.

Johdantotekstit käsittelevät teemaa lyhyesti kahdesta näkökulmasta: yleisestä seksuaalisuuteen liittyvästä tiedosta sekä kirkon virallisesta opetuksesta ja Raamatusta käsin. Kaksi näkökulmaa auttavat muodostamaan dialogin teeman ja kristillisten arvojen välille niin, että työkirjan käyttäjä saa teemasta toisaalta tietoa ja toisaalta hän joutuu prosessoimaan saamaansa tietoa oman tietonsa ja hengellisen arvomaailmansa suodattamana.

Teemoista kirjoitettujen johdantotekstien lisäksi työkirjaan on pyydetty näkökulma-artikkeleita asiantuntijoilta, jotka ovat perehtyneet sekä kristinuskoon että seksuaalisuuteen. Asiantuntijoiden näkökulmat auttavat työkirjan käyttäjää rakentamaan omaa näkemystään kustakin teemasta tarjoten ajatus- ja näkemysmalleja.

Jokaiseen teemaan liittyy kysymyspatteristo, jossa kysymykset on jaotellen suunnattu yksilölle, parille ja ryhmälle. Kysymysten tarkoitus on avartaa ja syventää työkirjan käyttäjän ajattelumaailmaa ja tukea dialogia suhteessa seksuaalisuuteen ja kristillisiin arvoihin. Kysymykset on suunniteltu positiivisen vahvistamisen näkökulmasta, jotta siltaa arvojen ja seksuaalisuuden välillä olisi helpompi rakentaa.

Jokaiseen teemaan liittyy tehtäviä yksilölle, pareille ja ryhmälle. Tehtävien tarkoituksena on konkretisoida teemaan liittyviä ajatuksia ja näkemyksiä ja auttaa tuomaan omat näkemykset ja ajatukset elämän keskelle. Niin kysymykset kuin tehtävätkin tavoittelevat seksuaalisuuden ja oman vakaumuksen keskeisen suhteen

normalisointia ja antavat luvan ilmaista omia näkemyksiä ja puhua hankalistakin aiheista hyväksyvässä ja kunnioittavassa ilmapiirissä. Pari -ja ryhmäkysymysten ja tehtävien avulla myös parisuhteen vahvistaminen sekä vertaistuki mahdollistuvat.

Jumalan kysymyslaatikko ja päiväkirja ovat tiloja työkirjassa käyttäjän täytettäväksi. Kysymyslaatikko on suunnattu erityisesti teemasta nouseville kysymyksille, jotka käyttäjä saa kirjata ylös ja viedä niin Jumalan eteen kuin ottaa esille esimerkiksi mahdollisissa neuvonta-, sielunhoito- tai ryhmätapaamisissa tai pohtia niitä yhdessä kumppaninsa kanssa. Jumalan kysymyslaatikko -otsikoinnin tarkoitus on vahvistaa omaa hengellistä dialogia, kysymyksiä rohkaistaan viemään rukouksessa Jumalalle. Päiväkirja -osuuteen on tarkoitus kirjata ylös omia oivalluksia, löytöjä ja ymmärrettyjä asioita. Päiväkirjaan voi myös ohjaaja antaa aiheen, josta kirjoittaa ajatuksia, jos kyseessä on ohjattu työskentely työkirjan kanssa. Päiväkirjan tavoite on toimia myös sisäisen dialogin vahvistajana.

6.3 Tekninen toteutus

Työkirjassa ei ole käytetty lähdeviitteitä vaan loppuun on kerätty lista lähteistä, joita kirjan käyttäjä voi hyödyntää mielenkiintonsa ja tarpeittensa mukaan. Se toimii myös ammattilaisille listana taustakirjallisuudesta, jota voi halutessaan käyttää johtaessaan työkirjan keskustelukysymyksiä tai tehtäviä. Ammattilainen saa lähdeluettelosta myös vinkkejä tiedon etsintään tarvitessaan seksuaalisuuteen liittyvää tietoa.

Työkirjaan on lisätty vain välttämättömin grafiikka tehtävien selventämiseksi, koska työkirjaa ei ole taitettu vaan se on liitteenä yksinkertaisessa tekstimuodossa. Tämä johtuu siitä, että tarkoituksenani on tarjota kirjaa kustannettavaksi Kirjapaja Oy:lle. Jos kustannussopimusta ei synny, olen valmis taittamaan kirjan ja tekemään siitä nettiin sopivan version, jota Kirkkohallitus saa jakaa hyväksi näkemällään tavalla. Olen luvannut Seksuaalisuuden työkirjan materiaalin Kirkkohallitukselle vapaaseen käyttöön riippumatta siitä, julkaistaanko Seksuaalisuuden työkirjaa kustantajan toimesta tai ei.

7 TYÖKIRJAN KOKOAMISPROSESSI

Opinnäytetyöni menetelmäksi valikoitui toiminnallinen opinnäytetyö, koska kehitin produktion, Seksuaalisuuden työkirjan, jonka teoriapohjana käytin kirjallisuutta, artikkeleita ja nettisivustoja. Kohderyhmänä ovat nuoret aikuiset ja aikuiset sekä kirkon työntekijät.

7.1 Idea

Toiminnallinen opinnäytetyön prosessi alkaa aiheen ideoinnista, jossa on hyvä pohtia aiheen ajankohtaisuutta ja käytettävyyttä työelämässä (Vilka & Airaksinen 2003, 23).

Työskennellessäni kirkon nuorisotyönohjaajana lähdin opiskelemaan täydennyskoulutuksessa seksuaalineuvojaksi. Seksuaalineuvojakoulutuksessa kohtasin haastavia seksuaalieettisiä kysymyksiä kirkon arvomaailman ja seksuaalineuvonnan välillä. Minulla ei ollut vastauksia siihen, kuinka kirkon työntekijänä voin neuvoa nuoria esimerkiksi seksin suhteen, kun kirkon ihanne on vasta avioliittoon kuuluva sukupuolielämä. Olisiko neuvontani hiljaista hyväksyntää esiaviolliselle seksille ja oliko kirkon kanta tässä ehdoton, toimisinko työssäni vastoin kirkon virallista linjausta?

Halusin tutkia aihetta lisää opinnäytetyössäni ja huomasin, että seksuaalisuuden käsittelyyn kristilliseltä arvopohjalta ei ollut juurikaan muuta kuin parisuhdetta koskevaa materiaalia, jonka kohderyhmä on hyvin rajallinen. Avioliittolainsäädäntöä koskevan keskustelun myötä nousi seksuaalisuus myös laajemmin kirkon piirissä ajankohtaiseksi asiaksi. Kirkkohallituksen työryhmän kokoama Armo & yhteys -aineisto koottiin kunnioittavan keskustelutavan löytämiseksi arvostitirietakeskusteluihin mutta monikäyttöistä työvälinettä, jolla ammatilliset tai tavalliset seurakuntalaiset voisivat kohdata tai käsitellä seksuaalisuuden ja kristillisten arvojen välistä haastetta, ei ollut. Sain idean Seksuaalisuuden työkirjasta, joka vastaisi tarpeeseen.

7.2 Suunnitelma

Toiminnallisessa opinnäytetyössä luodaan suunnitelma, jolla tiedostetaan opinnäytetyön idea ja tavoitteet. Keskeistä suunnitelmassa on selvittää, mitä tehdään, miksi tehdään ja miten tehdään. Suunnitelmasta käy ilmi myös työn olevan perusteltu ja harkittu. (Vilkka & Airaksinen 2003, 26.)

Toimintasuunnitelma alkoi muokkautua opinnäytetyön produktioidean täsmentymisen myötä. Alkuvuodesta 2016 tutkin seksuaalineuvojakoulutuksessa lukemaani kirjallisuutta ja kirjoitin pitkän listan aiheita, joita työkirjassa voisi käsitellä. Aloin hahmotella työkirjan osa-alueita, joilla käsitellä työkirjaan valokoituvia teemoja. Aloin myös etsiä kristillistä kirjallisuutta, joissa käsiteltiin seksuaalisuuden teemoja.

Keväällä 2017 etsin sopivaa työelämäkumppania opinnäytetyöni ohjaajaksi. Toiveenani oli löytää kumppani, jolla olisi näkemys seksuaalisuudesta ja kirkon arvomaailmasta. Kirkkohallituksen perhe- ja parisuhdetyön asiantuntija Minna Tuominen lupautui työelämäkumppaniksi ja innostui Seksuaalisuuden työkirja - ideasta, koska vastaavaa ei kirkolla ollut tarjolla ja tarve sille oli olemassa.

Kesällä ja syksyllä 2017 luin työkirjan pohjaksi lisää seksologiaan liittyvää kirjallisuutta ja seksuaalisuutta käsittelevää kristillistä kirjallisuutta sekä artikkeleita, nettisivustoja ja seksuaalineuvojakoulutuksessa saamaani luentomateriaalia. Näiden pohjalta tein syksyllä 2017 listan työkirjaan ehdolla olevista teemoista, joista tiesin osan vielä karsiutuvan vähitellen löytäessäni keskeisiä teoksia, joista kokoaisin opinnäytetyön teorian. Aloin rajata materiaalia valitsemalla keskeiset seksologian teokset ja kristillisen kirjallisuuden, joka tuki työkirjan suunniteltua sisältöä.

7.3 Toteutus

Toiminnallisessa opinnäytetyössä käytetään tutkivaa ja kehittävää otetta, joka erottuu opinnäytetyössä ja tarkoittaa sitä, että kaikki tekeminen pohjataan teoriaan. Tutkimuksellisten menetelmien käyttö ei kuitenkaan ole välttämätöntä, koska työn määrä voi kasvaa sen vuoksi kohtuuttoman suureksi (Vilkka & Airaksinen 2003, 51-58).

Kirjallisuutta, nettimateriaalia ja artikkeleita seksuaalisuudesta ja kristillisistä arvoista oli tarjolla huikea määrä, mutta suurin osa oli tulkinnallista tai tieteellisesti arveluttavaa. Suuren tarjonnan vuoksi teorialle oli tehtävä linjaus, jolla oikeanlainen aineisto oli mahdollista valita. Päätin käyttää teoriassa seksologian kirjallisuutena seksuaalineuvojana lukemani kirjallisuuden keskeisiä teoksia ja kristillisestä kirjallisuudesta valitsin vain pari teosta, joista löysin kattavan pohjan kirkon seksuaalieettisen arvopohjan määrittelijöiksi. Syy tähän oli riittävän luotettavan aineiston vähyys. Raamattu, Lutherin teologia ja piispojen kannanotot muodostivat hallitun kokonaisuuden, joka edusti keskeisesti kirkon seksuaalisuuteen liittyvää arvomaailmaa. Armo & yhteys -aineisto toimi dialogin rakennuksen teoriana.

Kevään 2018 aikana sain rajattua viimein opinnäytetyön sisällön ja työkirjan teemat lopulliseen muotoonsa. Prosessi oli vaikea, sillä teemojen valitseminen laajoista seksuaalisuuteen liittyvistä aiheista vaati runsaasti kriittistä tutkimusta ja rajausta. Halusin työkirjan pitävän sisällään keskeisiä aiheita mutta tarpeeksi rajatusti käsiteltynä, koska työkirjan tarkoituksena on olla käyttökelpoinen myös ilman ohjattua työskentelyä.

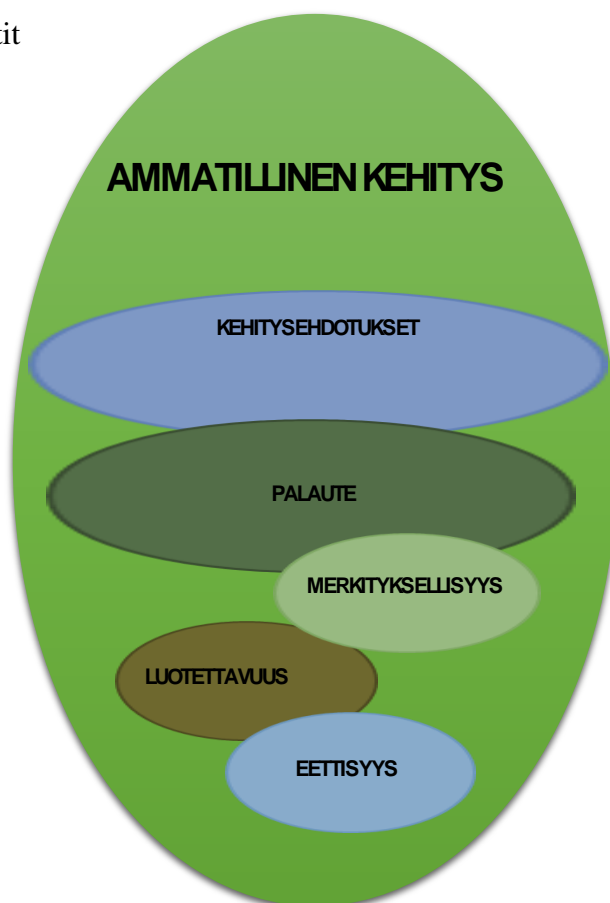
Keväällä 2018 aloitin kirjoittamistyön, joka jatkui elokuuhun 2018. Kirjoittamisen ohella etsin Minna Tuomisen suosittelemista asiantuntijoista kirjoittajat Näkökulma-artikkeleihin. Kirjoittajiksi valikoituivat Lotta Saine, Mio Kivelä, Veera Uusoksa, Minna Tuominen, Jonna Kimari, Miia Moisio, Maija ja Pekka Nyman ja Satu-Tuulia Siika. Kesälomien katkaistessa työskentelyä sain asiantuntijat kirjoittajiksi vasta heinä-elokuussa 2018.

Toukokuussa 2018 pidin myös viikonlopun mittaisen leirin vapaaehtoiselle nuorten aikuisten joukolle, jossa kävimme kirjan kysymykset ja tehtävät läpi ja testasimme niiden toimivuutta. Osallistujat koostuivat tuntemistani nuorista aikuisista ja muutamista heidän ystävästään. Vapaaehtoisia oli yhteensä 13, joiden joukossa oli kolme heteropariskuntaa sekä yksi homoseksuaali. Kaikilla oli kristillinen vakaumus. Keräsin kaikilta osallistujilta palautteen ja kehitin työkirjaa saamani palautteen avulla.

8 ARVIOINTI

Arviointini lähtökohtana on ajatus siitä, että koko opinnäytetyön keskeisenä tavoitteena on oma ammatillinen kehitys. Kehittämistyöni pohjana tulee olla eettisesti kestävä, luotettavan teorian tiedon varaan rakennettu tutkimus, jota ohjaa työelämälähtöinen merkityksellisyys. Kun pohjan kolme osa-aluetta täyttävät kriteerit, voin luottaa palautteen palvelevan uskottavasti kokonaisuutta. Palautteen pohjalta tarkistetaan työn laadullisuus ja kehitysehdotukset, joiden pohjalta opinnäytetyön tuotetta voi kehittää eteenpäin. Kaikki osa-alueet yhdessä palvelevat jatkuvaa ammatillista kehitystä. Viimeisenä arvioitava ammatillinen kehitys kertoo, onko työn eri osa-alueet toimineet yhdessä ja saaneet aikaan muutosta.

Kuvio 1. Arvioinnin peruselementit



8.1 Merkityksellisyys, luotettavuus ja eettisyys

Seksuaalisuutta käsittelevää kirjallisuutta ja nettimateriaalia on saatavilla paljon. Kristillisistä arvoista nouseva työskentelymateriaali keskittyy pääsääntöisesti parisuhteeseen ja avioliittoon tai se on nuorille suunnattua

seksuaalikasvatusmateriaalia. Seksuaalisuuden ja kristillisten arvojen suhdetta käsittelevää aikuisille suunnattua työkirjaa ei ole aiemmin julkaistu Suomessa. Näkisin työkirjan arvon siinä, että valtaosa nuorista aikuisista ja aikuisista on kiinnostunut keskustelemaan ja pohtimaan seksuaalisuutta, jos siihen luodaan luonnolliset ja turvalliset puitteet eikä osallistumiseen vaadita avioliittoa tai perhettä. Siitä kertoo esimerkiksi työkirjani testausviikonloppu, jonne vapaaehtoiset oli helppo saada nopealla aikataululla huolimatta siitä, että osalle olin vieras ihminen. Kaksi yliopistoissa opiskelevaa osallistujaa olivat kertoneet leiristä opiskelutovereilleen ja sain kuulla, että opiskelijatoverit olivat kysyneet mahdollisuuksista osallistua leirille. Työkirjan aihe herättää mielenkiintoa.

Ajattelen työkirjani olevan merkityksellinen askel kohti avoimempaa keskustelua seksuaalisuudesta myös kirkon sisällä, jos löytyy työntekijöitä, jotka rohkaistuvat ottamaan kirjan työvälineekseen ja rohkaisevat omassa työssään kohtaamiaan ihmisiä kirjan käyttöön. Avioliitto- ja perhekeskeinen seksuaalisuuden käsitteleminen tai nuorille suunnattu seksuaalikasvatus ei enää riitä kirkossa. Seksuaalisuuden työkirja voi toimia avaimena aikuisille, jotka etsivät vastauksia seksuaalisuuden kysymyksiin hengellisestä vakaumuksestaan käsin mutta kynnys lähteä keskustelemaan kirkon työntekijän kanssa on liian suuri.

Ajattelen, että työkirja on myös diakonisesta näkökulmasta merkityksellinen. Diakoniatyöntekijät kohtaavat asiakastyössä paljon ihmisiä, joilla on yhtäläinen tarve keskustella seksuaalisuuteen liittyvistä asioista kuin kenellä tahansa, mutta ei välttämättä rohkeutta tai mahdollisuutta etsiä esimerkiksi terapiaan tai muun avun piiriin oman elämäntilanteensa vuoksi. Työkirjan avulla diakoniatyöntekijä voi kohdata asiakasta seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa turvallisesti ja arvioida asiakkaan avun tarvetta. Näin diakoniatyöntekijä voi olla huolehtimassa asiakkaan seksuaalioikeuksien toteutumisesta: oikeudesta tietoon seksuaalisuudesta ja mahdollisesti oikeuteen saada seksuaaliterveyspalveluita.

Seksologia on Suomessa vielä nuori tieteenala ja luotettavaa kirjallisuutta on tarjolla rajallisesti. Seksuaalisuuteen liittyvää kirjallisuutta tai artikkeleita tutkiessa on tarkkaan arvioitava kirjoittajien pätevyystasoa, koska esimerkiksi terapeutti -nimike ei ole Suomessa suojeltu ammattinimike. Seksologian ammattilaiset voivat hakea Suomen seksologisen seuran (SSS) tai pohjoismaisen The Nordic Association for

Clinical Sexology (NACS) auktorisointia, jolloin luotettavuus lisääntyy. Myös vieraskielisen kirjallisuuden taustat ovat tärkeitä selvittää. Opinnäytetyössäni ja seksuaalisuuden työkirjassa olen käyttänyt pääsääntöisesti kirjallisuutta, joka on ollut esillä omassa seksuaalineuvojakoulutuksessani. Seksuaalisuuteen liittyvän kirkon virallista kantaa edustavan kristillisen kirjallisuuden tarjonta on lähes olematon. Toisaalta silloin piispojen puheenvuorot, Raamattu ja muutama valikoitunut kirja tarjoaa melko selkeän ja rajatun näkökulman seksuaalisuuteen. On huomioitava, että kirkolla ei ole selkeitä kannanottoja moneenkaan seksuaalisuuden osa-alueeseen.

Työkirjan luotettavuus pohjautuu siihen, ettei siinä pyritä antamaan vastauksia. Työkirja haastaa pohtimaan ja tarjoaa rajallisen määrän taustatietoa sekä pohdintaa tukevia tekstejä. Asiantuntijoiden artikkelit ovat näkökulmia, joita kirjan käyttäjän ei ole tarkoitus automaattisesti seurata vaan ne toimivat myös haastajina dialogiin. Työelämäkumppanina toimiva kirkkohallituksen asiantuntija lisää työkirjan luotettavuutta kirkon sisällä.

Eettiseltä lähtökohdaltaan työkirja on luotettava mahdollistaja mutta ei vastauksia antava opas. Työkirjan johdannoksi-tekstit on pyritty kirjoittamaan dialogin hengessä ilman, että työkirjan käyttäjää ohjataan ajattelemaan minkään tietyn tulkinnan tai näkemyksen mukaan. Tämä on olennaista siksi, koska oman henkilökohtaisen näkemyksen tai arvolatauksen tai muun näkemyksen korostaminen ei ole eettisesti kestävä. Olen myös pyrkinyt työkirjan tyyliä huomioimaan muiden ammattilaisten näkemysten ja käyttämään tutkimuksessani tieteellisesti pätevää ammattikirjallisuutta ja oman alani tietoa niin kirkon työntekijänä kuin seksuaalineuvojana. Olen pyrkinyt läpi koko opinnäytetyön prosessin läpinäkyvyyteen, jotta esimerkiksi kootun teorian tiedon voi tarkastaa ja kirjallisuutta arvioida.

Työkirjaa koskevalla viikonloppuleirillä kerätty palaute on pyydetty nimettömänä ja kirjallisena, ja olen pyytänyt osallistujia vastaamaan rehellisesti ja tarkasti, jotta palaute on säilyttänyt arvonsa. Oman kysymyksensä on se, että valtaosa osallistujista oli minulle ennestään tuttuja, joka voi vaikuttaa jossain määrin vastausten sisältöön. Tätä ei valitettavasti voi mitenkään tarkistaa.

8.2 Palaute

Seksuaalisuuden työkirjaa koskeva palaute kerättiin viikonloppuleiriltä, jonka järjestin 25.–27.5.2018. Etsin vapaaehtoiset osallistujat seurakunnan kautta tuntemistani nuorista aikuisista ja muutamista heidän ystävistään. Leirille osallistui 13 henkilöä, viisi miestä ja kahdeksan naista. Ikäjakauma oli 20–35v. Osallistujista yksi oli homoseksuaali ja mukana oli kolme heteropariskuntaa, kolme sinkkumiestä ja viisi sinkkunaista. Kaikilla oli hengellinen vakaumus ja käsitys kristillisestä arvomaailmasta. Leiri järjestettiin mökillä maaseudulla ja ohjelma käsitti Seksuaalisuuden työkirjan testaamisen. Pidin itse kuhunkin teemaan lyhyen alustuksen.

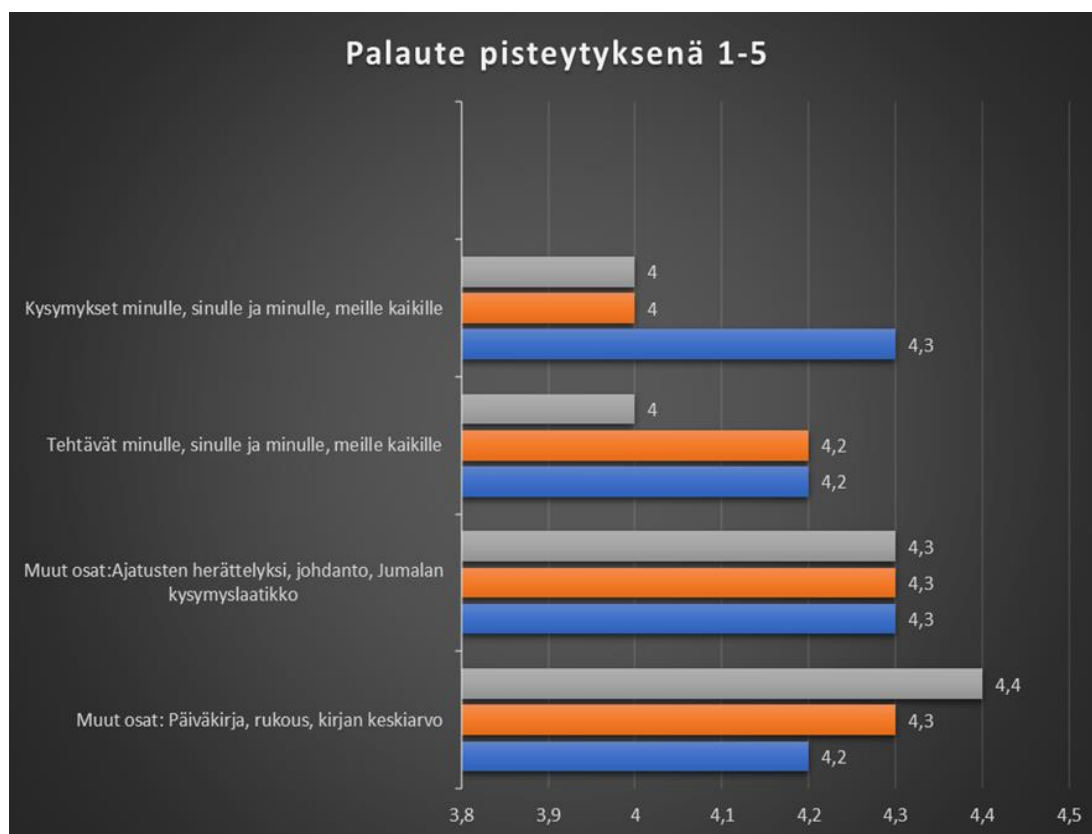
Suoritin arvioinnin Seksuaalisuuden työkirjasta palautelomakkeen (liite 2) kyselyllä, jonka pyysin työkirjan testileirin osallistujia täyttämään.

Kyselytutkimuksen etu on se, että menetelmä on tehokas ja sillä saadaan kerättyä paljon aineistoa. Kysymysten tarkalla suunnittelulla voidaan myös tehostaa tutkimuksen onnistumista. Arvioinnin välineenä kysymykset ovat monipuolinen mahdollisuus, sillä niillä voi kerätä tietoa tosiasioista, käyttäytymisestä ja toiminnasta, tiedoista, arvoista, asenteista, uskomuksista, käsityksistä ja mielipiteistä. Ongelmia kyselytutkimukseen kuitenkin tuo se, että ei ole mahdollista varmistua siitä, kuinka vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet kyselyyn. Samoin mahdolliset vastausvaihtoehdot ovat aina tulkinnallisia. Vastaajien käsitystä ja tietoa aihepiiristä on myös mahdoton tietää. Vastaajien lisäksi epävarmuustekijä on myös itse kysymykset, jos niitä ei ole osattu tehdä mahdollisimman tarkasti ja ammattimaisesti. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 1997, 182,184.)

Pyysin palautelomakkeessa osallistujia arvioimaan pisteytyksellä 1–5 kirjan eri osalueiden toimivuutta ja laskin annettujen arvosanojen keskiarvosanat. Leiriä pitäessä asiantuntijoiden näkökulmat eivät olleet vielä valmiita ja johdantotekstien sisällön kerroin lyhyenä alustuksena suullisesti. Pisteytyksille oli annettu seuraavat merkitykset: Yksi piste: ei toiminut ollenkaan, muuttaisin kokonaan. Kaksi pistettä: toimi osittain, muuttaisin useita asioita. Kolme pistettä: toimi ok, muuttaisin joitain yksittäisiä asioita. Neljä pistettä: toimi hyvin, muutoilisin joitain kohtia toisin, mutta en muuttaisi sisältöjä. Viisi pistettä: toimi erinomaisesti, en muuttaisi mitään.

Pisteytyksen keskiarvosanat jakautuivat alla olevan kaavion mukaisesti. Ensimmäisessä kolmen pylvään ryhmässä on kysymysoasiat: harmaalla kysymykset minulle, oranssilla kysymykset sinulle ja minulle, sinisellä kysymykset meille kaikille. Toisessa kolmen pylvään ryhmässä on tehtäväasiat: harmaalla tehtävät minulle, oranssilla tehtävät sinulle ja minulle ja sinisellä tehtävät meille kaikille. Kolmannessa kolmen pylvään ryhmässä on työkirjan muita osioita: harmaalla ajatusten herättelyksi-asiat, oranssilla johdantotekstit ja sinisellä Jumalan kysymyslaatikot. Alimmassa kolmen pylvään ryhmässä on loput työkirjan osiot: harmaalla päiväkirja, oranssilla rukous ja sinisellä koko työkirjan kokonaisuudesta annettujen pisteiden keskiarvo.

Kuvio 2. Palautelomakkeessa annettujen pisteiden keskiarvosanat työkirjan eri osioille.



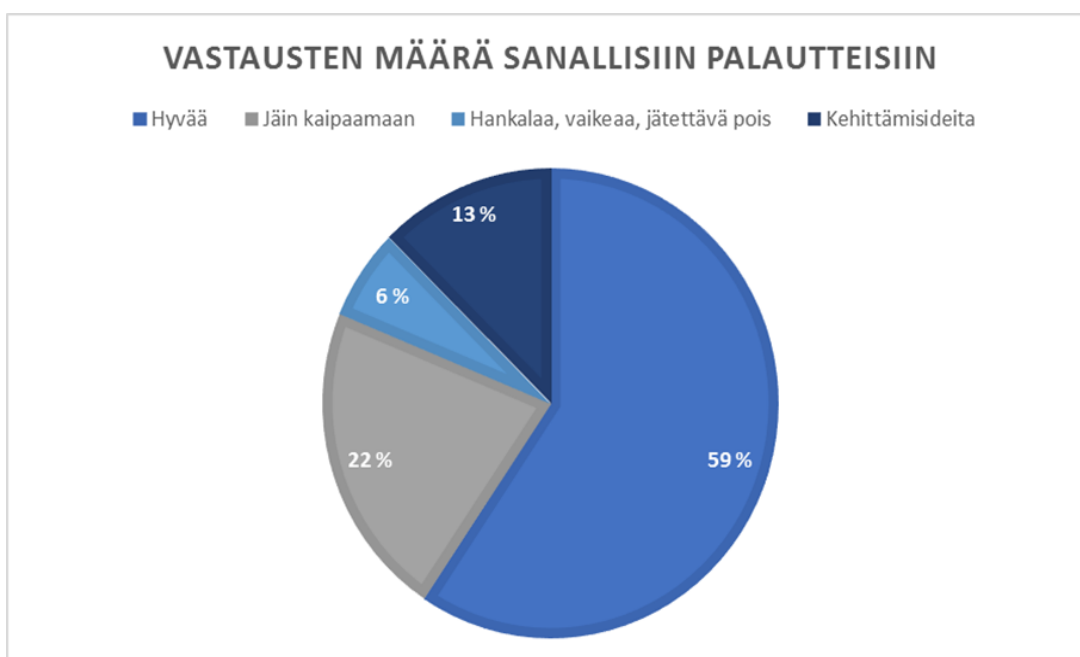
Annottujen pisteiden perusteella kirjan kokonaiskeskiarvio on 4,2 eli neljän pisteen arvion mukaan työkirja ”toimi hyvin, muotoilisin joitain kohtia toisin, mutta en muuttaisi sisältöjä”. Keskiarvo ylitti tämän kahdella kymmenyksellä. Päiväkirja oli saanut parhaimmat pisteet mutta vain kymmenyksen erolla viiteen muuhun osaluueeseen. Kysymyksistä ja tehtävistä löytyi alimmat pistemäärät. Huomionarvoista

on kuitenkin se, että pisteiden erot ovat äärimmäisen vähäisiä ja kaikki sijoittuvat pisteissä välille 4–4,4.

Palautelomakkeeseen liittyi myös sanallinen arvio. Pyysin työkirjan eri osioista palautteena muutostoiveita tai -ehdotuksia, jos osallistuja antoi jollekin osa-alueelle pisteitä 1–3. Tähän osioon neljä osallistujaa kirjoitti lyhyet palautteet, joissa toivottiin joihinkin tehtäviin vielä enemmän avaamista, esimerkiksi suhdejanaan. Sanavalintoihin kehoitettiin kiinnittämään huomiota, jotta tekstit ja kysymykset olisi helppo ymmärtää. Termien ja käsitteiden avaamista toivottiin lisää ja pariskunnille toivottiin jossain määrin haastavampia kysymyksiä, koska osallistuja koki juttelevansa kumppaninsa kanssa jo niin laajasti seksuaalisuuteen liittyvistä asioista.

Toinen sanallinen arviointipyyntö palautelomakkeessa jakautui neljään osaan. Pyysin osallistujia kertomaan, mikä kirjassa oli hyvää, mitä jäi kaipaamaan, mitä tulisi jättää pois tai oli vaikeaselkoista tai hankala toteuttaa sekä viimeiseksi pyysin kehittämisideoita. Kaikkiin kohtiin oli annettu vastauksia 3–19 kommenttia. Jokainen osallistuja oli vastannut vähintään yhteen osaan.

Kuvio 3. Osallistujien vastauskommenttien määrä sanallisen palautteen neljälle osa-alueelle.



Vastauskommenteista 59% eli yhteensä 19 erillistä kommenttia vastattiin kysymykseen mikä oli hyvää. Hyvänä pidettiin seksuaalisuuden käsittelyä laajasti ja selkeästi, kattavuutta, kristinusko oli yhdistetty hyvin mukaan, työkirja oli selkeä ja helppo ymmärtää ja kysymykset auttoivat hienosti keskustelussa. Hyvänä koettiin myös se, että puhuttiin sukupuolista, aiheet olivat hyviä ja kiinnostavia, kysymykset laittoivat ajattelemaan ja yhteisissä keskusteluissa käsiteltiin aiheita, jotka olisivat olleet liian hankalia yksin mietittäväksi. Meille kaikille -osion jotkut tehtävät koettiin jännittäviksi, mutta ne koettiin myös tarpeellisina itsensä haastamisina. Johdantotekstit, kysymykset ja tehtävät olivat hyviä. Kaikille yhteiset kysymykset olivat erityisen hyviä, koska ne saivat ajatukset liikkeelle ja herättivät uusia kysymyksiä. Hyvää oli myös monipuolisuus ja laajat aiheet, yhdessä pohtiminen kumppanin kanssa koettiin avartavana ja vaikka koki olevansa enemmän kuuntelija, läsnäolo oli mukavaa. Hyväksi todettiin myös asiallinen ja kiihkoton tyyli, monipuolisuus, ajatuksella tehty sisältö ja hyvin rakennettu kokonaisuus.

Kysymykseen mitä jäit kaipaamaan tuli 7 kommenttia eli 22% vastauskommenttien määrästä. Kaipaamaan jäätiin työkirjaan avaavia apukysymyksiä omaa pohdintaa vaativiin tehtäviin, seksuaaliset halut -aihetta jonkin teeman sisälle sekä yhteisiin kysymyksiin olisi voinut olla tarjolla vastausvaihtoehtoja vaikeissa aiheissa. Myös muiden kuin heteroparien huomioimista kaivattiin hieman enemmän, jotkin termit kaipasivat selitystä ja seksuaalivähemmistöjä olisi voinut käsitellä enemmän. Myös konkreettisia tehtäviä kumppanin kanssa kaivattiin lisää.

Kolmanteen osa-alueeseen eli mitä jättäisit pois/mikä oli vaikeaselkoista/mikä oli hankala toteuttaa vastauskommentteja tuli kaksi eli 6% vastauksista. Muutamit yksittäiset tehtävät ja käsitteet koettiin hankaliksi ymmärtää ja Jumalan kysymyslaatikko koettiin hankalaksi.

Neljänteen osa-alueeseen eli kehittämisideoihin tuli 13% vastauksista eli neljä vastauskommenttia. Kehittämisideoissa toivottiin itsetunnon vaikutuksen käsittelyä suhteessa seksuaalisuuteen, haluihin ja seksuaalisuuden toteuttamiseen, muutamia termejä toivottiin selitettävän auki johdantoteksteissä, joitakin kysymyksiä toivottiin selkeämmiksi ja lisää toiminnallisia tehtäviä ehdotettiin myös.

Kerätyn palautteen perusteella voisi arvioida työkirjan olevan kokonaisuutena onnistunut mutta pienillä korjauksilla ja lisäyksillä palautteessa esitetyt puutteet ja kehitysideat saa korjattua. Joihinkin kysymysasetteluihin ja termeihin puutuin välittömästi ja korjasin niitä. Palaute viittaa myös siihen, että nuorille aikuisille kirja on joltain osin haastava (termit, kysymyksien ymmärtäminen), vaikka esim. kysymyksiin sinulle ja minulle taas kaivattiin lisää haastetta. Konkreettisia tehtäviä olisi hyvä lisätä vaihtoehtoiksi tehtäville, jotka ovat kirjallisia. Kirjan kaikki kysymyksenasettelut ja ohjeistukset on tärkeää käydä läpi ja tarkastaa. Palautteen myötä tarkistin työkirjan kysymysten asetelua ja tehtäviä ja huomioin termistön selittämisen täydentäessäni johdantotekstejä työkirjaan. Myös asiantuntijoiden Näkökulma-artikkeleissa pyysin kirjoittajia huomioimaan nuoren aikuisen kirjan käyttäjänä. Lisää toiminnallisia tehtäviä en tässä vaiheessa työkirjaan lisännyt, mutta niitä voi lisätä ennen kirjan mahdollista julkaisua laajemmalle käyttäjäkunnalle. Koin, että toiminnallisten tehtävien ideointiin ja lisäämiseen menisi liikaa aikaa opinnäytetyön valmistumisen rajoissa.

Leirillä koin haasteena käydä koko materiaali läpi, sillä aika oli rajallinen eikä kaikkiin teemoihin voinut käyttää yhtä paljon aikaa. Annoin ryhmän mielenkiinnon ja vireystilan ohjata käyttämäämme aikaa mutta pyrin siihen, että kaikki teemat käsiteltäisiin jollain tapaa. Päiväkirjan ja Jumalan kysymyslaatikon käyttö jäi vähäisimmälle huomiolle.

Leirin osallistujat olivat alussa jännittyneitä mutta rentoutuivat vähitellen esittelykierroksen ja ensimmäisen yhteisen Meille kaikille -keskustelun myötä. Yhteiset tehtävät tuottivat paljon yhteistä iloa ja huomasin, että ryhmä kaipasi niitä enemmän. Yhdessä keskustelu ja Meille kaikille -tehtävät toimivat leirillä erittäin hyvin. Leirin kokonaisuus oli raskas myös osallistujille täyden ohjelman vuoksi, mutta toisaalta leirin päättyessä kaikki kyselivät jatkoa leirille. Ryhmytyminen leirillä onnistui ja koin luottamuksen ja avoimuuden kasvavan koko ajan. Se näkyi helposti yhteisissä keskusteluissa, jossa ujoimmatkin uskaltautuivat viimein kertomaan mielipiteitään.

Leiri oli osallistujille merkityksellinen. Palautteen ja yksittäisten leirin ohessa käytyjen keskustelujen myötä ymmärsin, että nuorilla aikuisilla on tarve saada seksuaalisuuskeskusteluun hengellisessä viitekehyksessä vertaistukea.

Mahdollisuuksia vastaavaan seksuaalisuuden käsittelyyn ei ole kenellekään ollut tarjolla ja leiri auttoi osallistujia puhumaan rehellisesti teemoista niiden oikeilla nimillä ilman pelkoa tuomitukseksi tulemisesta tai vääristä vastauksista. Selvää vapautumista avoimuudessa tapahtui leirin aikana. Myös hengellinen aspekti toimi leirillä työkirjan avulla.

Myös asiantuntijat, jotka kirjoittivat työkirjaan Näkökulma-artikkelin, antoivat lyhyitä palautekommentteja. Kaikille yhteistä oli innostuneisuus työkirjasta ja sen sisältö koettiin mielekkäänä ja teemat tärkeinä.

8.3 Ammatillinen kehitys ja kehitysehdotukset

Koen kehittyneeni ammatillisesti niin seksuaalineuvojana kuin kirkon työntekijänä. Sain käyttää opinnäytetyössäni ja työkirjassa seksuaalineuvojan tietouttani ja punnita sitä kirkon työntekijän näkökulmasta. Uskon saaneeni hyvin paljon eväitä seksuaalisuuden käsittelyyn kristillisessä viitekehyksessä. Toisaalta olen saanut ymmärtää, kuinka vähän lopulta tiedän. Se on herättänyt janon oppia ja kehittyä lisää.

Koen saaneeni myös rohkeutta käsitellä asioita, joihin ei välttämättä ole olemassa suoria vastauksia. Näen dialogisen lähestymistavan olevan suunnattoman tärkeä kaikessa kirkon työssä ja erityisellä tavalla diakoniatyössä, jossa asiakkaiden side seurakuntaan tai hengelliseen maailmaan voi olla hyvin ohut ja hauras.

Seksuaalisuuden työkirjaa voisi käyttää kurssin tai leirin materiaalina seurakunnissa, sillä aiheisiin ei työntekijällä tarvitse olla välttämättä taustatietoa. Kirja rajaa teeman ja keskustelu saa olla yhteistä pohtimista, jossa kaikkiin kysymyksiin ei löydy aina vastausta. Työkirjaa haluaisin sisällöllisesti kehittää vielä leiriltä saamani palautteen avulla. Lisäisin työkirjaan enemmän konkreettisia tehtäviä ja mieltäisin, olisiko jokin palautteesta noussut teema vielä lisättävissä jo olemassa olevien teemojen sisään tai tulisiko työkirjaan lisätä vielä 1–2 uutta kappaletta. Kun työkirjan julkaisu tulee ajankohtaiseksi, neuvottelen tästä vielä työelämäkumppanin ja mahdollisen kustantajan kanssa.

Työkirjan pohjalta voisi kehittää myös koulutusta ja kursseja kirkon työntekijöille, jotka saisivat ohjatusti käyttää työkirjaa ja harjoitella myös sen käyttämisen ohjaamista. Myös nuorille aikuisille ja aikuisille voisi työkirjan avulla järjestää toimintaa: kursseja, leirejä tai pienryhmiä. Myös rippikoulun seksuaaliopetus on monille työntekijöille hankalaa, varsinkin, jos työntekijöillä on hyvin eriävät näkemykset. Seuraavaksi työkirjasta voisi tehdä soveltaen ja muunnellen juuri rippikouluikäisille nuorille sopivan version.

9 POHDINTA

Koko opinnäytetyön prosessi oli haastava, johtuen aiheen laajuudesta ja sen rajaamisen hankaluudesta. Prosessiin olisi pystynyt kuluttamaan vielä paljon enemmän aikaa, mutta toisaalta opinnäytetyötä olisi silloin uhannut laajentuminen hallitsemattomaksi kokonaisuudeksi. Työskentelyni opinnäytetyön prosessin parissa oli hieman katkonaista johtuen työstäni ja välillä jatkaminen tauon jälkeen tuotti hankaluuksia. Suuri merkitys koko prosessissa oli muiden opiskelijoiden tuki sekä työelämäkumppanin ja ohjaavan opettajan tuki ja korjausehdotukset. Opinnäytetyön prosessin kuvaus helpottui huomattavasti kirjallisuuden avulla, vaikkakin jouduin kauan miettimään, millainen tutkimuksellinen ote minulla on. Toiminnallinen opinnäytetyö oli mielekäs toteuttaa sen vahvan työelämäsidonaisuuden takia. Koen kehittämispainotteisen opinnäytetyön myös vahvistavan innovatiivista työtettä.

Koin onnistuneeni erityisesti rajatessani kristillisen kirjallisuuden kirkon virallista kantaa edustavaksi. Silloin kirjallisuuslähteiden valinta muuttui selkeäksi, vaikkakin vähäiseksi. Toisaalta kirjallisuuden vähäisyys kertoo siitä, että tarvetta seksuaalisuutta käsittelevään kirjallisuuteen kirkon virallisesta näkökulmasta olisi. Olen oikeastaan yllättynyt, että piispoilta ei ole tullut yhteistä puheenvuoroa Rakkauden lahjan (2008) jälkeen. Toisaalta, onko kirkko tehnyt päätöksen tietoisesti? Herää kysymys, tarvitsevatko ihmiset kirkolta normatiivisen mallin seksuaalisuuden käsittelyyn? Olisiko aika luopua Raamatun fundamentalistisesta tulkinnasta, Lutherin auktoriteettiasemasta nykypäivän teologiassa ja kirkon moraalinvartijaroolista? Voisiko kirkko kannustaa yhä vahvemmin ihmistä lähestymään Jumalaa seksuaalikysymysten kanssa ja löytämään itse vastauksia, joiden kanssa voi elää sopusoinnussa Jumalan edessä? Ainakin tutkimukseni myötä vastaisin kysymyksiin myönteisesti. Kunnioittavan keskustelun malli on askel kohti hyvää ja toimivaa seksuaalisuuden kohtaamista kirkossa.

Seksologian kirjallisuuden valinta oli kohtuullisen helppoa, kun päätin keskittyä muutamaan keskeiseen teokseen ja luotettaviin nettisivustoihin, esim. Väestöliiton ja THL:n sivuihin. Samaa tietoa oli tarjolla useasta lähteestä ja se teki tiedon luotettavuuden arvioinnin helpommaksi.

Dialogi onnistui mielestäni Seksuaalisuuden työkirjassa hyvin. Johdantojen kahdesta näkökulmasta lähestyvät tekstit keskustelevat keskenään ja kirjan muu sisältö tukee dialogin rakentamista. Dialogin onnistuessa kunnioittavan keskustelun malli voi parhaimmillaan siirtyä työkirjan käyttäjän välityksellä eteenpäin myös muihin aihealueisiin. Vaikka sen erityinen arvo on tällä hetkellä juuri seksuaalisuuden kohtaamisessa, olisi kunnioittavan keskustelun malli ihanne kaikissa arvolutautuneissa keskusteluissa. Kirkolla olisi hieno mahdollisuus näyttää siinä mallia ja ryhtyä dialogiseksi kirkoksi monologisen keskustelun sijaan, jossa yksi henkilö keskustelee vain näennäisesti pitäen näkemystään kuitenkin ainoana oikeana. Haasteena tälle dialogisuudelle on kirkon raskas perinne, joka ei dialogia tunne. Se istuu syvällä valtarakenteissa ja ihmisten mielikuvissa. Erityisesti kirkon historian seksuaalisuuteen liittyvää painolastia tuomitsijana ja siveyden valvojana ei ole helppo muuttaa etenäkään, kun kirkko on tehnyt juuri yhteiskunnallisesta laista poikkeavan päätöksen avioliittokysymyksessä. Avioliittokysymyksessä saman sukupuolen vihkimisestä ei dialogisuus näyttäytynyt ainakaan tavalliselle seurakuntalaiselle millään tavoin.

Työkirjan mahdollisuudet dialogin tukemiseen ovat ainutlaatuiset, koska vastaavaa materiaalia ei ole. Työkirjan yksi tärkein vahvuus on se, että se tulkinnallisesti riippumaton, eikä se ohjaa tiettyihin sulkeviin vastauksiin tai ajattelumalliin ja samalla se kunnioittaa kirjan käyttäjän omaa vakaumusta ja tulkintaa. Työkirja kuitenkin haastaa kirjan käyttäjän ajattelumallit ja kutsuu keskustelemaan ”laatikon ulkopuolelle”, ei-kenenkään maalle. Vain tulkinnoista vapaa ilmapiiri mahdollistaa dialogin kautta syntyvät uudet ajattelumallit ja mielipiteet. Haasteena on tietenkin se, jos ammattilainen käyttää työkirjaa oman näkemyksensä tarjoamisen väylänä. On tärkeää, että ammattilaisetkin uskaltavat heittäytyä työkirjan kanssa kunnioittavan keskustelun raamien sisään.

Seksuaalisuuden työkirjassa asiantuntijanäkökulmien kirjoittajina on yhtä lukuun ottamatta vain naisia. Päätös oli osittaisesti tietoinen. Kirkon patriarkaalinen historia näkyy yhä nykypäivänä mm. piispojen sukupuolijakaumassa. Lukiessani piispojen näkemyksiä ajattelin, kuinka tärkeää olisi saada naisten ääni kuulumaan erityisesti seksuaalisuuteen liittyvissä aiheissa, koska kirkossa seksuaalisuuden parissa työskentelevät asiantuntijat ovat pääosin naisia. On erikoista, että heitä ei kutsuta vahvemmin esiin ja antamaan suuntaa koko kirkon seksuaaliteologialle ja

seksuaalieettisille arvoille. Naisasiantuntijoiden valinta on pieni kannanottoni piispojen puheenvuorojen vastineeksi.

Koko opinnäytetyön prosessi on herättänyt paljon ajatuksia ja haastanut myös minua ajattelemaan syvemmin ja korjaamaan useita käsityksiäni. Toivon, että tulevaisuudessa kirkon seksuaalieettinen arvopohja rakentuisi positiivisille arvoille, jotka eivät eriarvoista, syrji tai väheksy ketään. Ei liene yllättävää, että nämäkin arvot löytyvät Raamatusta. Kultainen sääntö ja rakkauden kaksoiskäskey ovat positiivisten, hyväksyvien ja ymmärtävien arvojen ytimessä. Ne kuitenkin osoittavat oikean ja väärän perusteilla, jotka ihmisen on helpompi ymmärtää rakastavan Jumalan toimintana. Rakkaudesta nousevaa seksuaalietiikkaa on kenenkään vaikea tuomita.

LÄHTEET

- Fee, G. & Stuart, D. (2014). *Kirjojen kirja. Avaimia Raamatun tulkintaan*. Keuruu: Aikamedia
- Dunderfelt, T. Iloiseksi. ia. *Nykyajan parisuhteen huikeat mahdollisuudet*. Dialogia Oy.
- Ahola, M., Antikainen, M-R., & Salmesvuori, P. (2006). Teoksessa M. Ahola, M-R. Antikainen & P. Salmesvuori, (toim.), *Taivaallista seksiä*. (s. 8). Hämeenlinna: Tammi
- Ahola M. (2006). Teoksessa M. Ahola, M-R. Antikainen & P. Salmesvuori, (toim.), *Taivaallista seksiä*. (s. 253–258). Hämeenlinna: Tammi
- Alhanen, K. (2016). *Dialogi demokratiassa*. Helsinki: Gaudeamus Oy
- Anttonen, A., Pruuki, H. (2016). *Armo ja yhteys. Aineisto eri tavoin ajattelevien keskusteluihin kirkossa*. Kirkkohallituksen verkkojulkaisu.
- Hirsijärvi S., Remes P. & Sajavaara P. 2004. 10.painos. *Tutki ja kirjoita*. Jyväskylä: Tekijät ja Kirjayhtymä Oy
- Houni, P. & Salovaara, P. (2014). *Ajatuksia filosofisesta elämästä*. Tampere: eurooppalaisen filosofian seura/niin & näin.
- Juvakka, E. & Kalkkinen, P. (1998). *Avoimena seksuaaliseen kasvuun*. Juva: WSOY
- Kainulainen, P. (2010). *Missä sielu lepää*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kontula, O. (2008). *Halu & intohimo. Tietoa suomalaisesta seksistä*. Keuruu: Osmo Kontula, Väestöliitto ja Kustannusosakeyhtiö Otava
- Maailman terveysjärjestö (WHO), Euroopan aluetoimisto ja BZgA, (2010). *Seksuaalikasvatukset standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille*. Helsinki: Valopaino Oy.
- Nissinen, M. (2006). Teoksessa M. Ahola, M-R. Antikainen & P. Salmesvuori, (toim.), *Taivaallista seksiä*. (s. 20–23). Hämeenlinna: Tammi
- Paarma J., Huotari V., Salmi S., Peura S., Huovinen E., Pihkala J., Heikka M., Björkstrand G., (2008). *Rakkauden lahja. Piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pruuki, H. (toim.) (2018). *Kaunis ihminen. Sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden kohtaaminen seurakunnissa*. Helsinki: Kirjapaja.

- Pruuki, H. (2018). Teoksessa H. Pruuki (toim.), *Kaunis ihminen. Sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden kohtaaminen seurakunnissa*. (s. 212). Helsinki: Kirjapaja.
- Raamattu*. Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja.
- Ratinen, T. (2015). *Synnistä Jumalan lahjaksi. Muuttuva seksuaalisuus ja usko*. Helsinki: Kirjapaja.
- Salomäki, H. (2006). Teoksessa M. Ahola, M-R. Antikainen & P. Salmesvuori, (toim.), *Taivaallista seksiä*. (s. 303–305). Hämeenlinna: Tammi
- Suomela, A. (toim.), (2009). *Seksi. Kaikki mitä tulee tietää*. Jyväskylä: Ajatus Kirjat, Gummerus Kustannus Oy.
- The Student Bible. New international version*. (1991). USA, Michigan: International Bible Society.
- Uro, R. (2006). Teoksessa M. Ahola, M-R. Antikainen & P. Salmesvuori, (toim.), *Taivaallista seksiä*. (s. 67). Hämeenlinna: Tammi
- Vikström, B. (2018). Teoksessa H. Pruuki (toim.), *Kaunis ihminen. Sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden kohtaaminen seurakunnissa*. (s. 72–73). Helsinki: Kirjapaja.
- Vikström, B. (2016). *Monta rakkautta. Seksuaalisuuden, parisuhteen ja avioliiton teologia*. Helsinki: Kirjapaja.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Tammi
- HeSeta ry. Aseksuaalisuudesta. Saatavilla 8.8.2018.
<https://www.heseta.fi/aseksuaalisuudesta>
- L156/2015 Laki avioliittolain muuttamisesta. Saatavilla
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150156>
- Mikkola, S. (17.10.2007). "Nainen istuu kotona seinään isketyn naulan lailla" - Mikä oli naisen arvo Martin Lutherille? Saatavilla
<https://www.teologia.fi/54-opinnaytteet/pro-gradut/277-qnainen-istuu-kotona-sein-isketyn-naulan-laillaq-mikli-naisen-arvo-martin-lutherille>
- Parisuhdekeskus Kataja. Järjestö. Ainutlaatuinen Kataja. Saatavilla 28.8.2018.
<https://parisuhdekeskus.fi/kataja/jarjesto/>
- Parempi avioliitto. Toiminta. Saatavilla 28.8.2018.
<https://www.parempiavioliitto.fi/toiminta>
- Polyamoria. Usein kysytyt kysymykset. Saatavilla 8.8.2018.
<http://polyamoria.fi/tietoa-polyamoriasta/ukk/>

- Polyamoria. Tietoa polyamoriasta. Saatavilla 8.8.2018. <http://polyamoria.fi/tietoa-polyamoriasta>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Kunnioittava keskustelu. Saatavilla 12.8.2018. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content4DCB9A>
- Seurakuntalainen. Kristillinen seksuaalietiikka murroksessa. Saatavilla 8.8.2015. <https://www.seurakuntalainen.fi/blogit/kristillinen-seksuaalietiikka-murroksessa/>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Parisuhteen palikat. Etusivu. Kipinää parisuhteeseen. Saatavilla 28.8.2018. <https://www.parisuhteenpalikat.fi/>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Seksuaalisuus. Seksuaalisuus on myönteinen elämänvoima. Saatavilla 5.5.2018. <https://evl.fi/apua-ja-tukea/ihmissuhteet/seksuaalisuus-on-myonteinen-elamanvoima>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Apua ja tukea. Apua parisuhdeongelmiin Saatavilla 2.9.2018 <https://evl.fi/apua-ja-tukea/ihmissuhteet/hae-apua-parisuhdeongelmiin>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Yhteystiedot. Kasvatus- ja perheasiat. Saatavilla 28.8.2018. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content2279EB>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Apua ja tukea. Kirkon perheneuvonta auttaa maksutta. Saatavilla 28.8.2018. <https://evl.fi/apua-ja-tukea/ihmissuhteet/kirkon-perheneuvonta-auttaa-maksutta>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Apua ja tukea. Maksutonta apua parisuhdeongelmiin. Saatavilla 28.8.2018. <https://evl.fi/apua-ja-tukea/ihmissuhteet/hae-apua-parisuhdeongelmiin>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Seurakuntatyö. Perheneuvonta. Saatavilla 28.8.2018. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content3574EC>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Uusi avioliittolaki ja kirkko. Saatavilla 2.5.2018 <https://evl.fi/uutishuone/pinnalla-nyt/avioliittolaki>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Uudistukset ja hankkeet. Keskustelu kirkossa avioliitosta, perheestä ja seksuaalisuudesta. Saatavilla 28.8.2018. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content4F59FF>
- Suomen evangelisluterilainen kirkko. Uudistukset ja hankkeet. Kunnioittava keskustelu. Saatavilla 2.9.2018 <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content4F59FF>

Suomen evankelisluterilainen kirkko. Seurakuntatyö. Parisuhteen palikat. Saatavilla 28.8.2018.

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content2EDF4C>

Suomen Kuvalehti. Rajalla. Miten seksistä tuli kirkon osaamisaluetta? Saatavilla

4.5.2018 <https://suomenkuvalehti.fi/rajalla/2014/08/12/miten-seksista-tuli-kirkon-osaamisaluetta/>

Tampereen hiippakunta. Kirkon perheneuvonta 70 vuotta: Sota kaipasi yhtä miestä.

Saatavilla 4.5.2018 <https://tamperehiippakunta.fi/kirkon-perheneuvonta-70-vuotta-sota-kaipasi-yhta-miesta/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Sukupuolten tasa-arvo. Sukupuoli. Saatavilla

5.5.2018. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Sukupuoli. Seksuaalinen suuntautuminen.

Saatavilla 16.5.2018. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/seksuaalinen-suuntautuminen>

Vauva. Apua. Parisuhdeneuvola. Saatavilla 28.8.2018.

<https://www.vauva.fi/teema/parisuhdeneuvola>

Ylen verkkouutiset. Suomi liittyy 23 maan joukkoon – näissä maissa oikeus

avioliittoon ei riipu kumppanin sukupuolesta. Saatavilla 2.5.2018
<https://yle.fi/uutiset/3-9473511>

LIITE 1. Seksuaalisuuden työkirja oman seksuaalisuuden ja kristillisen arvomaailman dialogiin

LIITE 2. Palautelomake

